

בית־ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת

התקשורת במלחמת לבנון 2006

מלחמת ישראל-חיזבאללה 2006
התקשורת כנשק בסכסוך א-סימטרי

מארווין קאלב וקארול סיווץ

חוברת מס' 3 – אוקטובר 2007

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

בשנת הלימודים תשס"ו הכריזה אוניברסיטת תל-אביב על הקמת בית ספר חדש לתקשורת, בית הספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת. בית הספר פועל כמסגרת המאגדת בתוכה יחידות קיימות באוניברסיטה יחד עם יחידות חדשות: החוג לתקשורת בפקולטה למדעי החברה, החוג לקולנוע וטלוויזיה בפקולטה לאמנויות, מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה, מכון נטוויזן לחקר האינטרנט ומכון ברונפמן לחקר העיתונות היהודית. למסגרת בית הספר החדש הצטרף בית הספר להכשרת עיתונאים "כותרת" ובעתיד יקומו גם יחידות חדשות נוספות.

ההכרה בחשיבות הגוברת של שדה התקשורת על כל השדות החברתיים האחרים בחברה בת זמננו היא שהביאה להקמת בית הספר החדש. מטרת בית הספר לפתח באופן משמעותי את תחום התקשורת באוניברסיטה על ידי הרחבת מסגרות ההוראה, על ידי השקעה במחקר, ועל ידי פיתוח תחומים חדשים בשדה התקשורת, עם דגש על המדיה החדשה ועל היווצרותה של החברה הדיגיטלית. בית הספר מתכוון לפעול גם במישור הפרופסיונלי, בהכשרת אנשים למקצועות העיתונות, בהשתלמויות לאנשי תקשורת פעילים, ובפיתוח תחומי עיסוק חדשים. בית הספר מעוניין גם בפיתוח אוריינות תקשורת: הגברת ההכרה וההבנה של הציבור צרכני התקשורת לשימוש מושכל וביקורתי בה.

הוועד המנהל של בית הספר:

פרופ' רענן ריין, סגן רקטור האוניברסיטה, יו"ר
פרופ' ניב אחיטוב
מר אברהם ביגר
עו"ד דבי חפץ
פרופ' יורם פרי

הוועדה אקדמית של בית הספר:

פרופ' יורם פרי, ראש בית הספר, יו"ר
פרופ' ניב אחיטוב
ד"ר ז'רום בורדון
פרופ' יוסף גורני
פרופ' נח לויין-אפשטיין
פרופ' חנה נווה
ד"ר דובי רובינשטיין

מלחמת ישראל-חיזבאללה 2006
התקשורת כנשק בסכסוך א-סימטרי

מארווין קאלב וקארול סיוון

סדרת התקשורת במלחמת לבנון 2006

תרגום מאנגלית: דוד שחם

בית-ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

סדרת התקשורת והמלחמה בלבנון 2006

המלחמה בלבנון בקיץ 2006 היתה הראשונה, שבה בא לידי מיצוי מלא המושג "מלחמה במציאות תקשורתית". על משקל המושג mediatized politics ניתן לאמר שזו היתה mediatized war: מטרה ראשית של המלחמה שניהלו צה"ל והחיזבאללה היתה להשפיע על התודעה של היריב. אמצעי התקשורת למיניהם קיבלו משקל יתר בהשוואה למלחמות העבר בניהול שדה הקרב, והיתה להם השפעה על האזרחים בעורף, על הלוחמים ועל מקבלי ההחלטות ברמה הפוליטית והצבאית כאחד.

בעקבות המלחמה נתכנסה קבוצה של חוקרי התקשורת הבכירים בישראל לדיון במשמעות המלחמה והחליטה לערוך סדרת מחקרים בהיבטים שונים של התקשורת והמלחמה. חוברת זו היא השלישית בסדרה והיא עוסקת בביקורת הציבורית הרבה שהיתה בישראל על התנהגות התקשורת בעת המלחמה ועל אופן הסיקור שלה.

המחברים

מארווין קאלב

קארול סיינץ

מחקר זה נעשה בידי חוקרי מרכז שורנסטיין לעיתונות פוליטיקה ומדיניות ציבורית בבית הספר למימשל ע"ש קנדי בהרווארד לשם הצגתו בפורום העולמי ארה"ב-האיסלאם בדוחא שבקטאר ב-18 בפברואר 2007. הפורום העולמי ארה"ב-האיסלאם נערך בחסות משותפת של עולם האיסלאם שבמסגרת מרכז סבאן של מכון ברוקינגס בושינגטון וממשלת קטאר.

מחקר זה מוקדש לוולטר שורנסטיין, שבלי תמיכתו הכספית, עידודו והתלהבותו הכנה לעיתונות חופשית ותוססת ברחבי העולם, הוא לא היה יכול להיעשות.

סאשה אוואנס ממרכז שורנסטיין לעיתונות, פוליטיקה ומדיניות ציבורית בושינגטון תרם במידה עצומה לעריכתו ולהתקנתו של מחקר זה. לרגשי תודתנו אין גבול.

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת
אוניברסיטת תל-אביב
תל אביב 69978

טל' 03-6405865

פקס 03-6406545

© כל הזכויות שמורות

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת
אוניברסיטת תל-אביב
אוקטובר 2007

עיצוב: יעל כפיר ומיכל סמו-קובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב

הקדמה

במשך שלושים וארבעה ימים בקיץ של שנת 2006 היתה תשומת ליבו של העולם מרותקת לחופו המזרחי של הים התיכון. שם, בלבנון, הארץ הנלבבת של עצי הארזים ושל המאבקים העדתיים, פרצה מלחמה עקובה מדם בין החיזבאללה לבין ישראל.

עד מהרה התברר כי אין זו המלחמה המסורתית בין ישראל לבין מדינה ערבית, כי אם בעצם מלחמה א-סימטרית, פרוטוטיפ חדש בסכסוך המזרח-תיכוני, בין מדינה (ישראל) לבין כת או סיעה לוחמנית, צופנת-סוד, דתית-פונדמנטאליסטית, בדומה לחיזבאללה, "מפלגתו של האלוהים", שבלבנון רואים בה לעיתים קרובות "מדינה בתוך מדינה", או ברצועת עזה החמאס, האגף הקיצוני של התנועה הפלסטינית המסרב להכיר בזכות קיומה של ישראל כמדינה עצמאית.

דיויד ברוקס, בעל טור בניו-יורק טיימס תיאר קבוצות אלו בשלושה אופנים¹ כ"תת-לאומיות", כדוגמת צבא המהדי בעיראק, "על-לאומיות", כדוגמת הבריתות הלא-רשמיות הקושרות בין החיזבאללה והחמאס לבין איראן וסוריה, או "חוץ-לאומיות", כרשתות התקשורת של שני עיתונים בשפה הערבית המופיעים בלונדון ונפוצים ברחבי העולם הערבי, ומה שאף חיוני יותר להבנת הלוחמה הא-סימטרית, שתי רשתות הכבלים: 1. אל-ג'זירה, רשת הטלוויזיה הפופולרית ביותר באיזור המשדרת מנסיכות קטאר שבמפרץ הפרסי ו-2. אל-עראביה הרשת השנייה בפופולריות שלה המשדרת מדובאי הסמוכה, נסיכות אחרת במפרץ הפרסי. אל-ג'זירה משקפת ומזינה באופן מזהיר את מצב הרוח של הרחוב הערבי, העוין את המערב ואת ישראל, שעה שאל-עראביה, שמימונה בא מאנשי עסקים סעודיים ולבנוניים (שאחדים מהם קשורים למשפחה המלכותית של ערב הסעודית), נוקטת בסדר יום דומה, אך זהיר יותר. בכיסוי החדשות שתיהן מנצלות את הטכנולוגיה המתוחכמת ביותר, כדי להחדיר את דיווחיהן גם לבתי הקפה ולארמונות וגם לחושות שבכפרים הנידחים.

בשיאו של העולם "החוץ-לאומי" של התקשורת ההדדית עומד האינטרנט, שהוא אולי הטכנולוגיה המהפכנית ביותר בעולם המודרני. במלחמת הקיץ בלבנון הוא סייע בהפקתה של המלחמה "החיה" הראשונה בהיסטוריה. אכן, גם במלחמת המפרץ הראשונה של 1991 שידרה כל אחת משתי רשתות אמריקניות דיווח "חי" אחד מכוויית המשוחררת, ובמרוצת מלחמת המפרץ השנייה ב-2003 שידרו רשתות

רבות דיווחים "חיים" ממסלול הפלישה של ארה"ב מכוויית עד בגדאד. אבל עד למלחמה זו, לא שידרה שום רשת בזמן אמיתי את המציאות הקודרת של שדה הקרב – תמונות של חיילים ישראלים מתקדמים או נסוגים בדרום לבנון, בתים וכפרים נהרסים בגיחות הפצצה, זקנים נעים בלא-מטרה בין ההריסות, כשאחרי אחדים מהם נשרכים ילדים המחבקים את בובותיהם השסועות, מטוסים ישראליים מפציצים את שדה התעופה של ביירות, טילים של החיזבאללה נוחתים בצפון ישראל ובחיפה וכופים על 300,000 ישראלים לברוח מבתיהם ולהיחבא במקלטים תת-קרקעיים – כל אלה מובאים בשידורים "חיים", כאילו יושב העולם בשורה הראשונה וצופה במחזה הדמים של המלחמה המודרנית.

במילוי תפקידם השתמשו העיתונאים גם במצלמה וגם במחשב, ובעזרת צלחות-לוויין ניידות ומכשירי טלפון סלולאריים מצוידים מצלמות דיגיטאליות, "הזרימו" או שידרו את דיווחיהם מגגות של בתי מלון ומראשי גבעות בזמן שכיסו את תנועת הגייסות ואת הרעשות הטיילים על כפרים – כשהם מגלים לעיתים קרובות (בלא כוונה יש להניח) מידע רגיש לאויב. לשעבר היה מידע זה חומר שהמודיעין הצבאי היה מגיע אליו במאמצים ובסיכונים גדולים, כעת הוא נעשה לחומר היום-יום של העיתונות. המצלמה נעשתה לכלי-נשק במלחמה.

בכל עיתונאי ראוי לשמו, צריך דבר זה לעורר רגע של הרהור. טכנולוגיה חדשה והרת אימים זו מאפשרת לעיתונאים להביא את המציאות המכוערת של המלחמה לשני הצדדים הלוחמים (ולאחרים ברחבי העולם) ולשמש גורם משפיע רב עוצמה על דעת הקהל ועל יחסן ופעולותיהן של ממשלות.

אם נרצה להפיק לקחים ממלחמה זו, אחד מהם יהיה שחברה סגורה יכולה לשלוט בתדמית ובמסר שהיא מעוניינת לשגר לשאר העולם בצורה הרבה יותר אפקטיבית מאשר חברה פתוחה, בעיקר בחברה הנתונה במאבק על הקיום. חברה פתוחה נעשית קורבן לפתיחותה. במרוצת המלחמה לא נתגלו שום סודות של החיזבאללה, אבל בישראל דלפו סודות, שמועות פשטו כאש בשדה קוצים, מנהיגים ראו עצמם נאלצים להשמיע פניות-אזהרה שהיו מבוססות לעיתים קרובות על מידע לא-שלם, ועיתונאים רדופי תחרותיות, שידרו ופרסמו מידע בלתי בדוק. חברה סגורה מקרינה רושם של סדר ומשמעת. חברה פתוחה, שרוחות הפרצים של המציאות, של השמועות, של הביקורת ושל החשיפות מכות בה, מקרינה לפעמים רושם של אי-סדר, של כאוס.

אבל רושם זה עשוי להטעות. כמעט שלא היתה כאן מקריות כשהחיזבאללה, בנסיבות אלו, הקרין נארטיב מיוחד במינו כלפי העולם החיצון – נארטיב שתיאר תנועה בלתי-אנוכית, דבקה באלוהים, מבורכת בלהט דתי ונחושה להתנגד לאויב, הכופר, ולהגיע בסופו של דבר ל"ניצחון שמיימי", יהיה המחיר בחיים וברכוש אשר

יהיה. הנארטיב לא כלל שום איזכור לתלותה של החיזבאללה באיראן ובסוריה, לתזרים יציב של נשק ושל אמצעים כספיים.

לגבי חיזבאללה היתה המלחמה בקיץ 2006 יותר מאשר קרב לחיים ולמוות נגד אויב, זה היה קרב חיוני במלחמה רחבה יותר, מתמשכת, המקשרת את הפונדלמטאליזם הדתי אל הלאומיות הערבית. האם יוגדר הניצחון כפתיחת דלת אל המודרניות או אל ח'ליפות חדשה? זו שאלת המפתח. העולם הערבי כולו מוצג לעיתים קרובות כ"איזור הסובל מטראומה פוליטית", כתב בעל הטור ג'ים הוגלנד בווישינגטון פוסט, "לכוד במצב ביניים חולני בין סדר פוליטי חברתי הגווע בתשישותו, לבין הולדתה של דרך חיים שעדיין אין יודע מהי."² והחיזבאללה ראה עצמו כגוף המנהיג הנחוש בדעתו לעצב את העתיד הערבי.

בדומה לחמאס ולא-קאעדה, העריך החיזבאללה את חשיבותה המרכזית של מהפכת התקשורת השוטפת את האיזור. שלוש קבוצות רדיקאליות אלו מאמינות, לדעתו של סטיב פונדקאר, מומחה צבאי אמריקני, כי ב"זירת הקרב של המידע" יוכרע בסופו של דבר המאבק בין המודרניות המערבית והפונדמנטאליזם האיסלאמי. "יסוד הכוח החדש שהפציע ועלה בשלושים-ארבעים השנים האחרונות והכיל בתוכו את כל הכוחות האחרים הוא המידע," אמר. "אירעה מהפכה מבלי שמישהו מאתנו ידע או שם לב אליה. התפיסה היא עכשיו המציאות, ואויבינו יודעים זאת."³

מומחה האוסטרלי להתקוממויות, המושאל כעת למחלקת המדינה, קולונל דייוויד קילקאלן, הסכים עימו: "ביסודו של דבר, זה כעת קרב של מידע," הסביר. כאשר מתקוממים שמים מארב לשיירה אמריקנית בעיראק, "הם אינם עושים זאת משום שהם רוצים להפחית אחד ממספר ההאמרים המוגנים שיש לנו בעיראק. הם עושים זאת משום שהם מעוניינים במחזה תקשורת ראוותני של האמר אמריקני העולה באש." ולאחר מכן הביא דוגמה אחרת: "אילו לא היתה לבן-לאדן נגישות לתקשורת המודרנית, לתקשורת הלוויינים ולאינטרנט, הוא לא היה אלא סתם ברנש נרגן החי במערה."⁴ בכל פעם שיש לו מסר בשביל העולם, הוא פשוט מקליט אותו ומוסר את הקלטת לאל-ג'זירה. הוא יודע שהיא תשודר בכל רחבי העולם. כאשר רצה לבן-לאדן להטות את תוצאות הבחירות בארצות הברית לטובת הנשיא המכהן ג'ורג' דבליו בוש, הוא מתח עליו ביקורת במסר מוקלט שנמסר לאל-ג'זירה. בווישינגטון מכנים גישה כזו בשם "מניפולציה של המדיה," וזה פועל שם כשם שזה פועל במזרח התיכון.

בין שמדובר ב"תת-", "על-" או "חוץ-", מיזוג זה של פוליטיקה רדיקאלית ומהפכנית עם טכנולוגיית תקשורת אולטרה-מודרנית, כפי שנראה במלחמת 2006 בלבנון, הוא המגדיר את עצם טבעה של האסימטריה של הלחימה. תוצאה קובעת של הלחימה החדשה הזו היא שבתפקידו של העיתונאי חל שינוי דרמטי בחלקים רבים של

העולם – מחיפוש האובייקטיביות וההגינות, לאימוץ סניגוריה כמכשיר מקצועי. אם לשעבר היה העיתונאי שואף לדיווח הוגן ומנותק, הרי שעתה מקובל יותר ויותר שעיתונאי נעשה שחקן פעיל וסניגור נלהב. חדשות הכבלים המשודרות בכל שעות היממה מעניקות פרס למלל הפרובוקטיבי, לא לשיח העוסק במהות. עיתונאים רבים במזרח התיכון, שנולדו אל תוך תרבות של כניעה לאוטוריטה מרכזית, ראו תמיד את עצמם כשחקנים וכסניגורים, אבל זו לא היתה הנורמה באירופה או בארצות הברית, ושינוי זה גם ראוי לתשומת לב וגם מטריד.

המלחמה

המלחמה בלבנון החלה ב-12 ביולי, כאשר החיזבאללה ערך פשיטת-פתע אל מעבר לגבול הישראלי. בהתקפה זו נהרגו שלושה חיילים ישראלים ושניים נחטפו. מנהיג החיזבאללה, השייך חסן נסראללה, שהעריך כי ההתקפה תגרור תגובה ישראלית מתונה, שתביא בסופו של דבר לחילופי שבויים, על פי הדגם שרווח בעבר, טעה בבירור בחישוביו, דבר שהודה בו לאחר מכן.⁵ כיוון שכמעט מייד, כאילו הוזהרה על כך מראש, שלחה ישראל כוח משוריין אל תוך דרום לבנון והורתה לאלפי חיילים ואנשי מילואים לעלות צפונה. ראש הממשלה אהוד אולמרט לא היה צריך להכריז שישראל מוכנה להיכנס שוב לדרום לבנון, לראשונה מאז שנת 2000, כשנסוגה משם חד-צדדית אחרי שקיבלה הבטחה מן האו"ם שהחיזבאללה יפורק מנשקו – איכשהו. הכול הבינו שישראל מצאה עצמה לפתע נלחמת בשתי חזיתות – בלבנון ובעזה. [קודם לכן] ב-25 ביוני חצו לוחמים פלסטינים את הגבול בין עזה לישראל, החליפו אש עם חיילים ישראליים ובנסיגתם שבו חיילי ישראל.⁶ הישראלים הגיבו מייד, מה שהביא לחידוש הלחימה בין ישראל לפלסטינים בעזה, שגם אותה ישראל פינתה חד-צדדית בקיץ הקודם. השאלה שנשאלה היתה אם הפרובוקציה הפזיזה של החיזבאללה תואמה עם המתקפה שמעבר-לגבול של החמאס? נסראללה, ששימש לא רק בתפקיד המנהיג הפוליטי והרוחני של החיזבאללה אלא גם בתפקיד דוברו היחיד במהלך המלחמה כולה, אמר לכתבים כי המיתקפה תוכננה במשך חודשים, אבל הוסיף: "התיזמון העניק בלא-ספק תמיכה לאחינו בפלסטיין."⁷

בלבנון הוסלמה המלחמה במהירות. ישראל יצאה למערכה אווירית כבדה – ולאחר מכן גם קרקעית – נגד עמדות החיזבאללה בדרום לבנון ובפרוור השיעי של ביירות, הידוע כ"ריבוע הביטחון". כיוון שהחיזבאללה פעל ככוח מעין-צבאי בקרב האוכלוסייה, כשהוא מגן עליה, מאכיל אותה, מספק לה דיור ודואג באופן כללי לכל צרכיה, ישראל הואשמה עד מהרה בפגיעה במטרות אזרחיות בקשיחות חסרת הבחנה המוגעת עד כדי פשעי מלחמה. ב-3 באוגוסט האשים הארגון ליכויות אדם, Human Rights Watch, במפורש את ישראל בפשעי מלחמה.⁸ מעטים נתנו את דעתם על כך שלפני המלחמה, ב-27 במאי, אימץ נסראללה למעשה – ובפומבי – את טקטיקת הגרילה של החבאת חיילים בקרב האזרחים: "[לוחמי החיזבאללה] חיים בבתיהם, בבתי הספר שלהם, במסגדיהם, בשדותיהם, בחוותיהם ובבתי החרושת שלהם," אמר, בהוסיפו, "אי אפשר להשמידם כדרך שמשמידים צבא."⁹ בסוף

המלחמה נעשה ברור שהחיזבאללה צדק. החיזבאללה, אף שנפגע חמורות, נותר ככוח לוחם, תוך התרסה כנגד כל החלטות האו"ם הקוראות לפרקו מנשקו.

ישראל הגנה על פעולותיה בצטטה שני סעיפים רלוונטיים מן המשפט הבינלאומי: שימוש באזרחים כמחסה לאנשי צבא הוא פשע מלחמה, וכל מטרה אזרחית שחיילים נחבאים בתוכה היא מטרה צבאית לגיטימית. שרת החוץ הישראלית, ציפי ליבני, ניסחה את עמדת ממשלתה בלשון קרה: "כאשר אתה שוכב לישון עם טיל", אמרה לניו-יורק טיימס, "אתה עשוי למצוא עצמך מתעורר עם טיל מסוג אחר."¹⁰

הגנתה של ישראל, מכל מקום, נתקלה באוזניים אטומות, לא רק בין הדיפלומטים, כי אם גם בין הכתבים, ככל שנצטברה והלכה עדות יומית על ההרוגים מבין האזרחים. החיזבאללה, ככל שנתאפשר לו, היפנה את הכתבים אל ההרוגים האזרחיים בלבנון, מחווה מועילה שיש לה השלכות תעמולתיות נכבדות. בראשית המלחמה ציינו הכתבים דרך שיגרה שהחיזבאללה פתח במלחמה, ונפגעה הם תוצאה הגיונית של הלחימה. אבל אחרי השבוע הראשון הושמטו לגמרי איזכורים כאלה, או שמשקלם פחת מאוד, ונותר הרושם הנרחב שישיראל יורה בתותחים על כל מה שזו. "אי-מידתיות" נעשתה למנטרה של המלחמה. אף שישיראל לא פתחה בה, נשמע הטיעון, היא הגיבה לתקיפה הפותחת של החיזבאללה בתצוגה בלתי מידתית של כוח, כשהיא מחריבה את כלכלת לבנון, הורסת את תשתיתה, מלהיטה את היצרים הפוליטיים והורגת אזרחים בפרץ רגשות חסר זהירות. "ובגלל מה?" שאל לבנוני. "בגלל שלושה חיילים?" בכיסוי המלחמה הוזכר רק לעיתים רחוקות עניין "המידתיות" לגבי אזרחי ישראל שנהרגו בהתקפות הטילים של החיזבאללה.

דוגמה מוחשית של "אי-מידתיות" צצה על מסכי הטלוויזיה ב-30 ליולי, כאשר הישראלים הפציצו את הכפר השיעי קאנה בדרום לבנון ועל פי הדיווחים הראשונים הרגו 54, 56 או 57 אזרחים לבנונים, רובם נשים וילדים.¹¹ עיתונאים מיהרו למקום ההתרחשות. אחד הניצולים צוטט כאומר ש"63 אנשים משתי משפחות" נחבאו במרתף הבניין שנפגע והתמוטט. דובר ממשלתי לבנוני אמר ש-54 נהרגו. איש HRW שהיה בשטח אמר שלמעשה נמצאו בין ההריסות 28 גוויות ו-22 הצליחו איכשהו להימלט, כך ש"לא ניתן לאמוד" את מספר האחרים. רוב הכתבים עשו שימוש בגבוהה מבין שתי ההערכות, והיו בהם שתיארו את המחזה שנתגלה במקום כטבח. זה היה טקסט יותר סנסציוני.

בין שמספר ההורגים למעשה היה 28 או 54, זה היה כמובן אסון. אנשים חפים מפשע רבים נהרגו. הישראלים התנצלו על אובדן החיים, אבל הסבירו שהם הפציצו אתר שיגור של טילים שהיה סמוך לבניין. מיקומו של אתר השיגור העמיד את הישראלים במצב קשה – היה עליהם לבחור בין אי השמדתו של האתר לבן השמדתו, תוך שהם מסתכנים בפגיעה באזרחים ומושכים על עצמם מטח של גינויים בינלאומיים.

הכל ידעו – או היו צריכים לדעת – שגם בשנת 1996, במרוצת מלחמה בת 16 יום עם החיזבאללה, תקפו הישראלים את קאנה, פגעו במתחם של האו"ם שהיה מאוכלס בפליטים והרגו 106 אזרחים. גם אז היה גינוי בינלאומי ל"טבח" וגם אז התנצלה ישראל.¹²

שני הצדדים נעשו קשוחים יותר לאימי המלחמה. ב-34 ימי הסכסוך של 2006 שילח החיזבאללה מספר משוער של 3,970 טילי קטיושה וטילים ארוכי-טווח יותר במטרות צבאיות – ואזרחיות – בצפון ישראל, ופגע בעיר הנמל מרובת האוכלוסין חיפה, גרם לישראלים רבים לרדת למקלטים תת-קרקעיים, שבהם היה עליהם להתגורר במשך רובו של החודש.¹³ החיזבאללה איים גם על תל-אביב, אבל מעולם לא מימש את איומו, אולי משום שישראל השמידה בשבוע הראשון של המלחמה את מאגר הטילים לטווח ארוך שהיו ברשותו.¹⁴

לקראת סיומו של הסכסוך, ככל שנתרחב ההרס ומספר הקורבנות עלה, נשמעה מקהלה של קריאות להפסקת-אש. ארצות הברית התמהמהה למשך זמן-מה, קרוב לוודאי בתקווה שבכל יום או שבוע של שיהוי מכוון תצליח ישראל לבסוף להביס את החיזבאללה. אבל ישראל כשלה בכך והחיזבאללה החזיק מעמד. לעיתים קרובות נאמר במהלך מלחמת וייטנאם שאם לוחמי הגרילה אינם נוחלים מפלה, הם מנצחים, ואם ארצות הברית אינה מנצחת, היא נוחלת מפלה. במהלך מלחמת לבנון אף אחד מן הצדדים לא נחל מפלה ולא ניצח. בהנהגת ארצות הברית וצרפת הסכים האו"ם לבסוף על תנאיה של הפסקת-אש.¹⁵ אחד התנאים היה שעל החיזבאללה להתפרק מנשקו ומשלוחי הנשק מאיראן ומסוריה חייבים להיפסק. אבל החיזבאללה לא התפרק מנשקו, הוא טען שזכה ב"ניצחון מן השמיים" וכעבור חודשים אחדים אף תבע בדרמטיות לקבל לידי את הכוח המוחלט בלבנון, וניסה לסלק מן השלטון את יריביו הפוליטיים. נסראללה אף התפאר שיש עדיין 20,000 רקטות וטילים במחסני הנשק החבויים שלו.¹⁶

אחרי כל מלחמה, מהדדים קולות תיפוף קודרים בשדה הקרב, את הקורבנות מונים ואת המתים קוברים. במלחמה זו היה מספר הקורבנות הלבנוניים גבוה בהרבה מזה של הישראלים, אבל שני הצדדים סבלו קשות מהמלחמה שנראתה ארוכה ואכזרית במיוחד. עם סיומה, ב-14 לאוגוסט, דיווח משרד החוץ הישראלי כי במהלכה נהרגו 162 ישראלים – 43 אזרחים, 119 חיילים.¹⁷ היו פערים בספירת החללים בלבנון. סוכנות אסושייטד פרס העריכה כי 845 לבנונים נהרגו – 732 אזרחים, 34 חיילים ו-68 לוחמי חיזבאללה. מועצת הסעד העליונה של לבנון נקטה מספר של 1,181, ואמרה שרובם אזרחים, שליש מהם ילדים.¹⁸ החיזבאללה לא סיפק הערכות רשמיות על אבדותיו, אבל ישראל העריכה שהיא הרגה 500-600 לוחמי גרילה.¹⁹

הכיסוי

1. "אי-מידתיות"

על שום נושא שהידהד בכיסוי של מלחמת לבנון לא חזרו בעוצמה רבה יותר מאשר על הטענה שהעלו כתבים ערבים ומערביים שישראל הגיבה ב"אי-מידתיות" לפרובוקציה הראשונית של החיזבאללה. אף שנהרגו שלושה חיילים ושניים נחטפו, נאמר שהפרובוקציה היתה דומה בסגנונה לאחרות שאירעו במהלך השנים, שני הצדדים ציפו להתערבות של האו"ם ושל ארצות הברית שתביא תחילה למשא-ומתן ולאחר מכן לחילופי שבויים, וכי התגובה הישראלית נראתה בלתי מאוזנת במידה פרועה – ולפיכך "אי-מידתית".

אם היתה זו התקשורת שהתמקדה בנושא הזה והחיזבאללה ניצל את ערכו התעמולתי, או שהיה זה החיזבאללה שהיפנה במתכוון את העיתונאים לסיפור הזה יום אחרי יום (אף, שבהתחשב בנזק הכמעט יומיומי, כמעט שלא היה בכך צורך, כיוון שהעיתונאים היו מתמקדים בו ממילא) קיים ספק מועט בלבד שהתקשורת בכל מקום הדגישה את נושא ה"אי-מידתיות" למן היום הראשון של הסכסוך, כאילו שום דבר אחר לא השתווה אליו בחשיבותו.

הנושא היה מובהק ברוב הדיווחים. הבה נעסוק לרגע במה שהחוקרים מכנים "ניתוח תוכן". נתבונן בכותרות, בתצלומים ובדיווחי הטלוויזיה, נמדוד את הזמן שהוקדש להם בטלוויזיה ואת המקום שיוחד להם בעיתונים, נבחן את לאומיותם של "הקורבנות" (שכוננו לפעמים "קדושים" [שאהידים] בפי הכתבים הערבים) – ועד מהרה נבחין בגישתה של התקשורת לכיסוי המלחמה הזו. האם הוא היה, כפי שעשוי לשאול נשיא "פוקס" רוג'ר איילר, "הוגן ושקול?" או שהוא היה מוטה ונושא פנים לצד זה או אחר?

אשראק אל-אוסאט הוא אחד משני עיתונים בשפה הערבית המופיעים בלונדון ומשם הם מופצים ברחבי המזרח התיכון. מה-13 ביולי עד ה-16 באוגוסט הופיעו בעמודו הראשון של העיתון 24 תצלומים הקשורים במלחמה, חוץ משניים, הראו כולם את ההרס בלבנון שגרמו להתקפות הישראליות.²⁰ הקוראים הערביים של העיתון יכלו להגיע למסקנה אחת בלבד – שישראל אשמה בהפיכת לבנון ל"שדה קטל". רק פעם אחת, ב-31 ביולי הראה אשראק אל-אוסאט תמונה של הרס שגרמו טילי החיזבאללה בישראל. אי-שוויון זה (22 מול 1) ניתן רק בקושי להיות

מוגדר על פי קנה המידה המערבי כ"עיתונאות אובייקטיבית", אבל עדיין ניתן להסבירו בהקשר של עיתונאות המזרח התיכון, שבה יש לכתבים ערביים רבים דעה קדומה דתית או תרבותית נגד ישראל. לפיכך, בהציגו 22 תצלומי עמוד-ראשון של ההרס שגרמו ההפצצות הישראליות בלבנון ובהתעלמו ביסודו של דבר מהתקפות החיזבאללה על ישראל, עשה אשראק אל-אוסאט מה שטבעי לו – הוא פעל על פי הדעות הקדומות של קוראיו, שאהדתם נתונה לאחיהם הערבים העומדים תחת האש הישראלית. אשארק אל-אוסאט ביקש פשוט למכור עיתונים.

יתר-על-כן, צופה באל-ג'זירה ובאל-עראביה, שהיה מזופזפ בין שתי התחנות, ושואל את עצמו בהזדמנות את השאלה, "מיהו באמת התוקפן במלחמה הזאת?" (שהחלה, כאמור, כאשר החיזבאללה חצה את הגבול והרג שלושה ישראלים) התשובה שהיה נותן לעצמו היתה ישראל, ותשובה זו לא היתה מפתיעה איש. ה-Media Tenor, ארגון מחקר התקשורת הגרמני הזוכה להערכה רבה, מצא, ראשית, שאל-עראביה שידר 214 כתבות על הנושא, ושנית, ש-94 מהן כינו את ישראל "תוקפנית".²¹ אל-ג'זירה שידר 83 כתבות על הנושא הזה ו-78 אחוזים מהן הגיעו לאותה מסקנה. כל הכתבות האלו, שבהן נראו התקפות ישראליות על מטרות לבנוניות הוצגו כדוגמאות ל"אי-מידתיות". הסיבה שמספר הכתבות ששודרו באל-עראביה היה כפול לא נחקרה ולא הוסברה.

סקר אחר שנערך במרכז שורנסטיין לעיתונות, פוליטיקה ומדיניות ציבורית בחן כותרות ותצלומים שהופיעו באתר האינטרנט של אל-ג'זירה. 50 אחוז מהתמונות הציגו את ישראל כצד התוקפן, רק שישה אחוזים הציגו את החיזבאללה כתוקפן. בכותרות נעשה מאמץ להציג תמונה שקולה יותר, אבל גם הן לא הרחיקו לכת: ישראל הוצגה כתוקפן ב-39 אחוזים מהפעמים, החיזבאללה ב-13 אחוזים.²² לרוב ארגוני החדשות הערביים יש כעת אתרי אינטרנט משלהם, והם מהווים עולם נפרד של חדשות, מידע ודעות, אבל גם הם משקפים בתמציתם אותה דעה מערכתית. אף שעדיין אינם נושאים רווחים, עוברים כעת אתרים אלה ממצב של הפסד למצב של רווח.

בהשוואה, מי שצפה בכיסוי המלחמה ב-BBC, היה יכול לראות גישה קצת יותר שקולה. ה-BBC שידר 117 כתבות. שלושים ושמונה אחוזים מהן הורו על ישראל כתוקפן, ורק ארבעה אחוזים על החיזבאללה. ה-BBC הוסיף וטען כי גם ישראל וגם החיזבאללה אשמים במלחמה במידה שווה. הכיסוי של ה-BBC היה בדרך כלל מוטה נגד ישראל, אולי בתגובה לדעת הקהל. על פי סקר YouGov של צופים ומאזינים בריטים, 63 אחוזים האמינו שתגובתה של ישראל להתקפת החיזבאללה היתה "לא-מידתית". רק 17 אחוזים חשבו כי היא "מידתית".²³

בכל אופן, מי שצפה בטלוויזיה האמריקנית, היה מגיע עד מהרה למסקנה כי חדשות הכבלים של "פוקס" תמכו בישראל, CNN ניסו להיות שקולים ושלוש תוכניות

החדשות של הערב ב-CBS, ABC ו-NBC היו ביקורתיות כלפי ישראל יותר מאשר כלפי החיזבאללה. היה זה זמן של היצף בכיסוי החדשותי. בשבועיים הראשונים של המלחמה הופיעו עליה 258 כתבות, ממוצע של 18 לערב, וייצגו תקופה של הכיסוי הכבד ביותר של חדשות בינלאומיות מאז ניסיון ההפיכה נגד מיכאיל גורבאצ'וב בקיץ 1991. יותר ממחצית הכתבות (133) התמקדו בהתקפות ישראליות על לבנון, 89 מהן – בהתקפות החיזבאללה על ישראל.²⁴

גישה שלילית להתקפות ולהתקפות הנגד של ישראל רווחה בכל הרשתות, להוציא פוקס, שבה הכיסוי של פעילויות החיזבאללה היה שלילי במפגיע. איש-ברחוב שרואיין בחדשות הערב של ה-NBC ב-21.7.06 אמר: "הישראלים הורסים כל דבר. איננו יכולים להבין למה, בגלל חטיפת שני חיילים? זו אינה סיבה."²⁵ הכתב דייוויד רייט ב"חדשות העולם הערב" של ABC אמר ב-17.7.06: "סוג זה של הרס הוא המביא לבנונים רגילים רבים לראות את הישראלים כאיש הרע. בין שהם מסכימים עם החיזבאללה או שאינם מסכימים, הם שומעים את הפצצות הנופלות."²⁶

בעמודים הראשונים של הניו-יורק טיימס ושל הושינגטון פוסט צוירה ישראל כתוקפן לפחות במספר כפול של כותרות ופי שלושה בכיתובי התמונות, על פי סקר אחר שנערך במרכז שורנסטיין.²⁷ אף שגם הטיימס וגם הפוסט לא הבליתו את נושא ה"אי-מידתיות" בעמודיהם הראשונים, שניהם הזכירו אותו לעיתים קרובות בכתבות, בניתוח החדשות ובמאמרי המערכת.

נושא חשוב אחר שעלה בכיסוי של מלחמת לבנון קשור בתחושת "הקורבן" המסורתית של הערבים. גם אל-ג'זירה וגם אל-עראביה העלו נושא זה לעיתים קרובות. אל-עראביה למשל הדגיש את היותם של הערבים קורבן ב-95 אחוזים מכתבותיו, לדברי ה-Media Tenor.²⁸ במלים אחרות, הצופים לא יכלו להימלט מהאמונה שישראל היא התוקפן והלבנונים הם הקורבנות. אל-ג'זירה בכל אופן נגע בנושא זה ב-70 אחוזים משידוריו על לבנון, אחוז גבוה, אך עדיין נמוך ב-25 אחוזים מזה של אל-עראביה, ופירושו של דבר הוא אגב, שאל-ג'זירה הדגיש נושא זה בתדירות דומה לזו של ארבע תוכניות הטלוויזיה העיקריות של גרמניה.²⁹ ברשתות הטלוויזיה של העולם שידרו יותר כתבות מלבנון מאשר מישראל, ואלו התמקדו בהרוגים לבנוניים, בהרס ובחורבן, מה שהביא בבירור לידי כך שבמלחמה זו, כמו בסכסוך הישראליים-ערביים האחרים, הערבים צוירו כקורבנות.

הצד האחר של מטבע הקורבן ושווה אליו בעוצמתו, הוא רגש ההשפלה הערבי, המתבטא לעיתים קרובות בשאלה איך מגיעים הדברים לידי כך שישראל מנחילה בקביעות מפלות לאומה הערבית? עורך אל-ג'זירה, אחמד שיח, עסק לאחרונה בשאלה זו בשבועון הגרמני "ולטווכה": "זה מכרסם בעמי המזרח התיכון", אמר, "שמדינה קטנה כישאל, שיש בה רק שבעה מיליון תושבים, מנחילה מפלות לאומה הערבית על 350 מיליון אנשים. זה מכאיב לאגו הקולקטיבי שלנו."³⁰ שיח

רואה באומה הערבית לאום אחד, דבר מעניין ואפילו מובן בהקשר של הלאומיות הרומנטית של המאה ה-20. עד למלחמת לבנון ישראל הנחילה מפלה למדינה ערבית אחת, או לשתיים או לשלוש בבת-אחת. כעת היא עומדת לא רק אל מול מדינות כי אם גם מול שבטים, פלגים דתיים ו"מדינות בתוך מדינות", בדומה לחיזבאללה.

המלחמה הא-סימטרית הוסיפה גורם חיוני לכל חישוב של מנצחים או מפסידים. במונחים צבאיים מדוקדקים ישראל לא נחלה מפלה במלחמה הזאת עם החיזבאללה, אבל היא בבירור לא ניצחה בה. במלחמת המידע, החדשות והתעמולה, שדה המערכה המרכזי לאסטרטגיה של החיזבאללה, ישראל ניגפה במערכה. איך תנסה לשלוט במסר התקשורת במלחמה הבאה, הריהו נושא חס שיידון בוודאי במועצות המלחמה של ישראל. שאלה אחת היא אם דמוקרטיה יכולה – וצריכה – לעשות מאמץ מן הסוג הזה.

2. האינטרנט כאמצעי מודיעין

היוניפי"ל היא הכוח הזמני של האו"ם בלבנון. מאז 1978 ועד סוף מלחמת 2006 הוא היה מורכב מבערך 20,000 חיילים המוצבים לאורך גבול ישראל-לבנון. כתב המינוי שלו תבע "העדר פניות ואובייקטיביות מלאה."³¹ במהלך המלחמה הוא היה מפרסם מידע באתר האינטרנט הרשמי שלו על תנועת גייסות ישראלים, מידע שבחוגים צבאיים יוכל בהחלט להיחשב ל"מודיעין שניתן לפעול על פיו."

ראו, למשל, את מה ששודר ב-25 ביולי 2006: "אתמול במשך הלילה האחרון, צה"ל הביא תגבורת ניכרת, ובכללה כמה טנקים, נושאי-גייסות משוריינים, בולדוזרים וח"ר, לאזור מארון אל-ראס שבתוך השטח הלבנוני. צה"ל התקדם משטח זה צפונה לכיוון בינת ג'בייל ודרומה ליארון."³² או את השדר מ-24 ביולי, שגילה כי כוחות צה"ל הממוקמים בין מארון אל-ראס ובינת ג'בייל "תוגברו במידה ניכרת במשך הלילה והבוקר בטנקים ובנושאי גייסות משוריינים."³³

היה זה במסגרת אחריותו של יוניפי"ל לדווח לאו"ם על הפרות הפסקת האש, ובכללן תנועת גייסות, אבל ההנחה היתה שמידע זה יועבר בערוצים חשאיים, לא באינטרנט, שבו מידע זה יכול בזמן מלחמה לשמש מודיעין צבאי מוסמך ורב-ערך כשהוא נחשף באופן פתאומי.

ידיעות כאלו באינטרנט, ואחרות הדומות להן שהופצו בזמן המלחמה, פורסמו במקביל לקרבות כבדים שנערכו באיזור. יחידות צבא ישראליות הועמדו בפני התקפות קשות של החיזבאללה. מבחוץ לא ניתן לדעת אם החיזבאללה השתמש במידע שסיפר יוניפי"ל, שעמד לרשותו של כל מי שיש לו מחשב נייד, או שהחיזבאללה היה תלוי בעיקר במידע שסיפקו תומכיו הנאמנים שבסביבה.

בכל אופן, פרסומי האינטרנט של יוניפי"ל לא הכילו בזמן המלחמה מידע ספציפי העוסק בתנועות הצבאיות של החיזבאללה, אולי משום שלא נראו לעיני יוניפי"ל ואולי משום שיוניפי"ל בחר שלא לראות תנועות אלו.³⁴

כך או כך, החיזבאללה, שנלחם מלחמה בלתי-סימטרית, יכול היה בקלות להפיק תועלת מפרסומי אתר האינטרנט של יוניפי"ל, ולאמיתו של דבר היה זה מעשה שטות מצידו לולא עשה שימוש במתנה זו של יוניפי"ל. הדמוקרטיה הישראלית, שנלכדה במלחמת גרילה כזו, גילתה שאינה יכולה ליהנות מהפרסומים היומיים האלה כיוון שלא היה בהם מודיעין שימושי על תנועות החיזבאללה.

3. גישה

כתבים מתלוננים תדיר לגבי הגישה, במיוחד במלחמה זו הם התלוננו שאין להם גישה מספקת לשדה הקרב. תלונותיהם כוונו בראש ובראשונה כלפי ישראל, שניסתה למלא את צרכיהם של מאות כתבי-חוץ המנסים לכסות את הסכסוך. תלונות הופנו רק לעיתים רחוקות כלפי החיזבאללה, ששלט בגישה של התקשורת בקשיחות של מנהל חשבונות. במקרה אחד ארגן החיזבאללה סיור של אנשי תקשורת ברובע של ביירות המאוכלס בתומכיו השיעים שבתיהם נגעו קשות מן ההפצצות הישראליות.³⁵ כוונתו היתה להשתמש בתקשורת כנשק במלחמת התעמולה על דעת הקהל, ולתקשורת לא היה איכפת מה השימוש שעושים בה, אף שנכפה עליה לשלם מחיר. כתבי-חוץ הוזהרו, כשהחל הסיור, שלא יוכלו לסטות מן המסלול או לשאול שאלות את מי מן התושבים. הם יוכלו לצלם רק אתרים שאושרו בידי החיזבאללה. כל עבירה על הוראות אלו, נאמר להם, תטופל בחומרה. מצלמות יוחרמו, סרטים וקלטות יושמדו ולכתבים עבריינים שוב לא תהיה גישה לאישי החיזבאללה ולשטחים שהחיזבאללה שולט בהם.

ככל הידוע לנו, מכל הכתבים שהשתתפו בסיור המודרך הזה, המזכיר באופיו את התקופה הסובייטית, רק אנדרסון קופר מה-CNN תיאר את הכללים הנוקשים הללו כמות שהיו – ניסיון ליצור את הסיפור ולשלוט בו.³⁶ והחיזבאללה אכן הצליח. כל הכתבים האחרים פעלו על פי התסריט של החיזבאללה: ישראל, בתצוגה אכזרית וחסרת-לב של כוח, הפציצה אזרחים חפים מפשע. מספר הקורבנות היה רב. חורבן שולט בכל מקום. כך אמר דובר החיזבאללה וזה מה שכתבו רבים מצוות כתבי החוץ. ברגע מסוים, קרוב לוודאי לאות שנתן אחד מן המלווים של החיזבאללה, החלו האמבולנסים להאיץ את מנועיהם, להפעיל את צופריהם ולדהור ברעש רב במורד הרחוב. הסצינה כולה תוזמרה מתוך כוונה לעשות ממנה "הזדמנות צילום", והכתבים הניחו לעצמם להיגרר. לגביהם היה זה מבט נדיר אל הנעשה "בתוך"

החיזבאללה. לגבי החיזבאללה היתה זו הצגה מוצלחת נוספת למען היושבים ביציע.

אבל בכל יום שהוא, כתבים וצלמים יכלו לנוע בבירות בלי מלווים רשמיים. הם שכרו מכוניות ונסעו בדרכים המשובשות לדרום לבנון. הדרך הראשית היתה מלאה מהמורות שחפרו בה פצצות, גשרים שנהרסו ומכתשים עמוקים ורחבים כאגמים. רבים מהכפירים הקטנים, הצירורים, שהופצצו והופגזו בידי הישראלים, שימשו עדיין כמעוזי החיזבאללה. הצלמים לא נזקקו לרשות מן החיזבאללה לצלם את ההרס, אבל אם נתגלה להם בין ההריסות צעירים נושאי נשק, הם הוזהרו שלא לצלם לוחמי חיזבאללה אלה, או שמצלמותיהם יוחרמו והם ייתקלו בקשיים כשירצו לשוב לביירות – אזוהרה בלתי ישירה שרוב הכתבים התייחסו אליה ברצינות. אבל אפילו בלי תמונות אלו, עדיין היה בידי הכתבים סיפור טוב – זקנים וזקנות מטפלים בילדים ומחזיקים מעמד באימי המלחמה המלוכלכת, בזמן שטנקים ישראלים נעים בעקלתון בשדות. במשך כל זמן הסכסוך התמונה הנדירה ביותר היתה של לוחם גרילה של החיזבאללה. נראה כאילו מצד החיזבאללה מתנהלת הלחימה בידי רוחות רפאים.

רק קווין סייטס, המכנה עצמו "עיתונאי בודד" טען שלא היתה לו שום בעיה להגיע אל לוחמים מהחיזבאללה, אף שיכול להביא עדות רק של לוחם אחד שעלה בידו להגיע אליו.³⁷ הדיווחים שלו הופיעו באתר חדשות חלוצי של יאהו! בכותרת "קווין סייטס באיזור החם", שבו הציג יותר מ-100 תמונות שצולמו באזורי המלחמה השונים. בקטע שפורסם ב-28 ביולי, הביא סייטס דיווח מכפר קטן צפונית לצור, שבו פגש את "חוסייין" בביתו. הראיון אורגן בידי "מקור" ששימש גם ככל הנראה כמתורגמן. "חוסייין" היה "מנומס" ו"החלטי" ואחרי זמן מה הוציא מארון חדר השינה "רובה סער אמריקני M16" "מטול רימונים מונע רקיטה" ו"חגור ירוק עמוס תחמושת". "חוסייין" הוצג כמי שממתין לקריאה "לצאת דרומה", אבל בינתיים הוא עוסק ב"חיפוש מרגלים ישראלים". עיתונאות מן הסוג של "העיתונאי הבודד" מחייבת קודם כול יושרה מקצועית עילאית מצידו של הכתב, המשוטט לבדו ומביא את הכתבות בתרמיל גב מלא טכנולוגיה דיגיטלית.

אנתוני שאדיד, כתב דובר ערבית של הושינגטון פוסט נסע יום אחד לנהר הליטני ונתקל בדרכו במחזה לא רגיל של כשני תריסרי בני אדם המושכים שתי משאיות עמוסות אספקה.³⁸ "אל תצלם", צעק אחד האנשים. אחר אמר לשאדיד, "איננו מפחדים משום דבר חוץ מאלוהים", והורה באצבעו כלפי השמים. "שם נמצא אלוהים. אלוהים הוא מעל למטוסים." הוא התכוון למפציצים הישראליים. פקיד של הצלב האדום הלבנוני הזכיר לשאדיד, "אסור לצלם כאן". שאדיד ביקש לדעת אם הם לוחמים של החיזבאללה. הפקיד הניד בראשו. נראה בבירור שאיש מן

האנשים אינו רוצה לדבר עם שאדיד. אחד מהם כיסה בחולצת הטי השחורה שלו את פניו. אחר חסם בידו השמאלית את פיו.

לא כך בצד הישראלי, שבה עשו נציגי הממשלה מאמצים מגושים לשלוט בכיסוי ולצמצם אותו, אבל ביסודו של דבר כשלו. שעה אחרי שעה, יום אחרי יום, מצאו עיתונאים ומגישי חדשות טלוויזיה דרכים רבות להימנע מן הצנזורה ומכל הפרעה אחרת – ולכסות את המלחמה, דבר שהיה מתפקידם. טקסטים עיתונאיים מכל העולם היו מנומרים באיזכורים תכופים של ראיונות עם חיילים, גנרלים ושרי ממשלה ישראליים. ג'ונתן פיינר, כתב של הושינגטון פוסט, לא נתקל בשום קושי לראיין, על פי ספירתו, שני תריסרי חיילים ישראליים "בבסיסי צבא, בבתי מלון, בסוללות תותחים ובשטחי היערכות לכניסה ללבנון מאז החלה הלחימה הכבדה בשבוע שעבר."³⁹ אחרים מהחיילים הביעו תימהון על כך שלוקח לצה"ל זמן כה רב להביס את החיזבאללה. אחד צוטט באומרו, "ברוב הזמן אנחנו רואים אותם רק כאשר הם רוצים למשוך אליהם תשומת-לב, ואז הם בועטים בנו מאחור." פיינר ראיין גם גנרל ישראלי שמסר לו לציטוט הערכה בדבר כוחם של הטילים האנטי-טנקיים של החיזבאללה. התנסויותיו אלו של פיינר בכיסוי המלחמה מן הצד הישראלי לא היו דבר חריג.

מגישי חדשות טלוויזיה המייצגים את רשתות הכבלים מאל-ג'זירה עד פוקס, הציבו את מצלמותיהם לאורך הגבול הישראלי-לבנוני, כמו ציפורים על גבי חבל-כביסה, זו ליד זו, כדי שיוכלו להביא דיווחים חיים ותכופים משדה הקרב. אפילו בעיצומו של הלילה, היו מגישי החדשות, שהשתמשו במצלמות מיוחדות, מסוגלים לצפות בטנקים ישראליים ובחיילים המתכוננים לחצות את הגבול אל תוך לבנון ולשדר דיווחים חיים ברגע שהחלה הפעילות. כאשר נעו גלים של רכב ישראלי משוריין אל תוך דרום לבנון, יכלו בני-אדם בכל מקום, ויש להניח שגם החיזבאללה, לראות את הקורה בשטח על מסכי הטלוויזיה שלהם. היתה זו אחרי הכול מלחמה המשודרת בזמן אמת אל כל מכשיר טלוויזיה ומסך מחשב בעולם.

ועם זאת נמשכו הרטינות על העדר גישה מצד כתבים מכל הלאומים שבועות וחודשים אחרי גמר הלחימה. ב-28 באוגוסט 2006, נערך מטעם מועדון העיתונות המזרח-תיכוני, ביוזמת סוכנות הידיעות הירושלמית MediaLine, דיון בהשתתפות שמונה עיתונאים שכיסו את המלחמה. נציגי חדשות ABC, הניו-יורק טיימס, הטיימס הלונדוני, אל-ג'זירה, אסושייטד פרס, קול ישראל, הארץ הישראלי ואל-יאם הפלסטיני.⁴⁰ סקוט מקגרור ווד, ראש משרד חדשות ה-ABC בירושלים, אמר: "הבעיה המרכזית היתה... הגישה לשדה הקרב... לא היתה לנו הגישה שהיתה צריכה להיות, הגישה שבה רצינו."⁴¹ בדבריו של סטיבן ארלנגר מהניו-יורק טיימס הדהדה אותה תלונה, כשהבחין בין הגישה שניתנה לעיתונאים ישראליים לגישה שניתנה לעיתונאי-חוץ: "השאלה היתה אם ניתנה לעיתונות החוץ גישה כלשהי."⁴²

ועם זאת, עומקו והיקפו של הכיסוי נראו כמפריכים את התלונה המקובלת על העדר גישה. סטיבן פארל, ראש המשרד של הטיימס הלונדוני, היה שותף לדאגותיהם של עמיתיו על העדר גישה, אבל הראה כיצד יוזמה אישית מסוגלת להתגבר על הקשיים. "מה שעשיתי היה פשוט לצאת לשטח," סיפר, "מצאתי מלון שממנו יכולת לראות את הנעשה מעבר לגבול ועמדתי שם עם משקפת במשך רובם של השלושה שבועות. זה מדהים. זה עשוי להיות לא-נוח. זה עשוי להיות מעצבן. שם בהחלט יכול להיות גם מסוכן. אבל אם אתה ממשיך להסתכל במשקפת אל מעבר לגבול, חומק לפעמים אל מעבר לשדה, צועד כמה מאות מטרים פנימה (מן הסתם לא היינו צריכים לספר את זה) ומגיע ישר לשם, לקו, אתה רואה דברים שאינם ניתנים לצנזור, שאי אפשר לסנן אותם החוצה."⁴³

וליד עומארי, ראש המשרד הירושלמי של אל-ג'זירה, סיפר כיצד עקבה משטרת ישראל אחרי צוותי הטלוויזיה שלו והאשימה אותם ב"מתן מידע לאויב," ועם זאת הוא הפעיל שלושה צוותי טלוויזיה שהעבירו יום-יום לאל-ג'זירה את דיווחיהם על הנעשה בצד הישראלי – "אחד בחיפה, אחד בגבול ואחד בירושלים." הם הכינו שתי כתבות ארוכות מדי יום – "אחת על האנשים, האזרחים, והאחרת על הפעילויות הפוליטיות והצבאיות."⁴⁴ דוגמה אחת מה-8 באוגוסט 2006, מוחשית כל-כך עד שיש בה כדי להפריך כל תלונה על העדר גישה, היא של הכתב אליאס כאראם שהביא דיווח חי בן 10 דקות על חיילים ישראלים העוברים את הגבול אל תוך לבנון בחסות הפגזה כבדה. טילים רבים שירטטו קשתות חניניות על גבי הרקיע עד שנחתו ברעם מחריש אוזניים בין עמדות החיזבאללה בלבנון.⁴⁵

ישראל העניקה גישה לחזית המלחמה, גם משום שלא יכלה לעצור בעד הכתבים שהיו מערימים עליה ועושים שימוש בטכנולוגיה מודרנית. החיזבאללה העניק רק גישה מוגבלת לשדה הקרב, גישה מלאה לסיור מודרך מדי פעם בפעם, ועודד עיתונאי-חוץ לעקוב ברשת הטלוויזיה שלו, אל-מנאר, אחרי דיווחים ומידע על המלחמה. אל-מנאר שימשה בידי החיזבאללה כדרך שפראבדה שימש בידי ברית המועצות.

4. חי – "שידור באמצעות הפס הרחב"

מנהל החדשות וענייני השעה של אל-ג'זירה, אמיל נחלה, הגדיר את הכיסוי החי של מלחמת לבנון באופן שרוב מפיקי הטלוויזיה היו מקבלים בהערכה: "אנחנו החדרנו את השידור באמצעות הפס הרחב. במקומות שלא ניתן להגיע אליהם במכונית, כגון במקומות הנמצאים בלב סכסוך אלים, יכול כתב יחיד עם מחשב נישא ומצלמה קטנה, לצלם, לערוך, להקליט ראיונות חיים."⁴⁶

כיסוי חי של המלחמה, שהוא כעת עובדה, היה בגדר אפשרות תיאורטית לפני עשור אחד בלבד. כתב דיפלומטי לשעבר של חדשות ABC, בארי דנסמור, העלה אפשרות זו

לפני תריסר שנים במחקר שערך בשביל מרכז שורנסטיין שכותרתו היתה "המלחמה הבאה – בשידור חי?"⁴⁷ הוא ראיין מומחים רבים, בכללם גנרלים. מה תעשה אם כתב יגלה בשעת קרב את המיקום המדויק של חייליך – וישדר אותו בשידור חי בטלוויזיה? שאל גנרל אחד בשם קולין פאוול. "הייתי משליך את כולכם לכלא," השיב פאוול, והוסיף, "העם האמריקני היה מקלף את עורכם מעליכם."

בזמן ההוא עורר המחקר של דנסמור המולה רבה בקרב הוגי דעות אסטרטגים – מה בעצם היו נשיאים וראשי ממשלות עושים אם היו עומדים בפני טכנולוגיית תקשורת מתוחכמת וממוזערת עד כדי כך שעיתונאים יוכלו לצפות ולתאר מלחמה בשעת התרחשותה? איזו השפעה תהיה לשידור חי כזה על דעת הקהל? איזו השפעה תהיה לו על העיתונאים? האם יעורר כיסוי חי משדה הקרב מחדש את תחושת האחריות והזהירות?

העלאת שאלות היתה הרבה יותר קלה ממצאת תשובות, כיוון שהכול ידעו כי אם ההשערה של דנסמור, המתארת את עתידה של העיתונאות בשעת מלחמה, מדויקת, העולם נכנס לשלב חדש שיש בו כדי להשפיע גם על עתידה של העיתונאות וגם על עתידה של המלחמה. ואכן זה מה שאירע. לגבי העיתונאים החמושים בטכנולוגיה חדשה, היה זה משום אתגר מספיק לכסות מלחמות שגרתיות בין מדינות. אבל האתגר החדש נעשה הרבה יותר מפחיד: כיסוי מלחמה א-סימטרית בין מדינות לבין קבוצות רדיקליות, דתיות ואידיאולוגיות, המייצרת דילמות דיפלומטיות, עיתונאיות וצבאיות שרק מעטים תופסים או מבינים אותן במלואן.

"שידור באמצעות פס רחב" בהקשרה של לוחמה א-סימטרית, מחייב מיזוג שקשה לשער בין מיכשור היי-טקי לבין עיתונאות פופוליסטית, המועשרת במיליוני בלוגרים (מקור אחד שיער כי מספרם הגיע בינואר 2007 ל-63 מיליון)⁴⁸, המביעים את דעתם, משפיעים על המדיניות ועל דעת הקהל, שואלים שאלות על החלטותיהם של מדינאים, מעלים ספקות לגבי אמינותם של עיתונאים, מציגים גם עמדות וגם עדות מצולמת – בתמציתו של דבר, מערבבים בין עובדות לדעות ומשפיעים על מהלך המלחמה וניהולה. פארל מהניו-יורק טיימס מאמין כי במלחמה כזו "כל אחד ואחד מתבונן בך ומבקר אותך. ישנם בלוגים רבים כל-כך וארגונים הבוחנים כל דבר בשבע עיניים, שאם תרצה לקרוא הכול, לא תעשה שום עיתונאות."⁴⁹

בלוגרים מאורגנים היטב, מלאי כעס ותחושת צדק, תומכי החיזבאללה ותומכי ישראל, שלחו מיליוני מסרים במהלך המלחמה, והציפו את כלי התקשורת בביקורת על טקסטים שלא שיקפו את הגירסה שלהם על אודות המציאות. הדבר הביא לידי כך שהלחץ הבלתי פוסק גרם לעיתונאים להסתכל תמיד אחורה מעבר לכתפיהם – כדי להשביע את רצון הקיצונים משני הצדדים, או להיצמד לדעת הקהל שבאמצע. כאשר "אי-מידתיות" היתה לנושא המרכזי, ניסו רוב הכתבים להביא

סיפורים התומכים בה או דוחים אותה, אבל הנושא בלט תמיד בכל דיווח. היה זה קל יותר ובטוח יותר לצעוד עם הציבור מאשר לנסות לצעוד נגד כיוון הרוח.

החיזבאללה, כידוע לנו, הבין את חשיבות "שדה הקרב על המידע". הוא היה מתוחכם והכיר בו כל פינה וכל סדק. ניוזויק למשל דיווח כי תצלום של "איש כוחות ההצלה המחזיק מה שנראה כגווייה של ילד שלא נותרו ממנו אלא קרעי בשר מתחת למוותניו" נראה זוועתי עד כדי כך שהתקשורת האמריקנית סירבה לפרסמו.⁵⁰ אבל לחיזבאללה לא היו עכבות כאלו, והוא שידר את התמונה בתחנת הטלוויזיה הלוויינית שלו ואחר כך שלח אותה בדואר-אלקטרוני לכל רחבי העולם.⁵¹ החיזבאללה התמקד בקורבנות [האזרחיים] הלבנוניים, הזכיר רק לעיתים רחוקות את חלליו, והאשים את התוקפנות הישראלית. שתי מערכות ערכים התנגשו כאן בביורו: אחת לא היתה מוכנה להציג את התצלום הזוועתי, אחרת עשתה בו שימוש, ובעצם הפיצה אותו בהרחבה, מתוך שלא רצתה אלא להשתמש בכל נשק של "מידע" הנקלע לידיה כדי להביס את ישראל.

היה גם המקרה של שני תצלומים אחרים שצולמו ואחר כך הוכנסו בהם שינויים בידי הצלם העצמאי עדנאן חאג' שכיסה את המלחמה בשירות רויטרס עד ה-7 באוגוסט ואז פוטר. כדי להתנער מחאג' מיהרה רויטרס להוציא את 920 תצלומיו מבסיס הנתונים שלה.⁵² אחד משני התצלומים היה של שכונה ביירותית שזה עתה הופצצה מן האוויר בידי ישראל. עשן שחור עלה מבניין שנהרס. היתה זו תמונה מעניינת שלכדה את אימי המלחמה, ובדרך הטבע היא הופיעה בעיתונים ברחבי העולם. אילולא בלוג אמריקני Little Green Footballs, המופעל בידי צ'ארלס ג'ונסון, היה חאג' עשוי לזכות בפרס על תצלום מלחמה. אבל בנחישות ובמקוריות גילה ג'ונסון שכמעט ברור לגמרי שהיה "טיפול" בתצלום. הוא הישווה אותו לתצלום אחר של אותו בניין שנעשה בו-זמנית וגילה שבזה של חאג' העשן שחור יותר – והא גם רב יותר.⁵³ בתצלום אחר שעשה חאג' של מטוס סילון ישראלי שטס בשמי דרום לבנון נראים שלושה נורים משוגרים מהמטוס. בבחינה שנעשתה לאחר מכן נודע שרק נור אחד שוגר.⁵⁴

פעמיים שינה חאג' תצלומים, כפי שאפשר להניח, לא כדי לבדות עובדות שלא היו, כי אם כדי להגביר את הדראמה של אירועי-אמת ("לשדרג סיפור", חטא עיתונאי ישן) וכנראה גם במתכוון כדי לקלקל את תדמיתה של ישראל בעולם, ותוך כדי כך לרכך את תדמיתו של החיזבאללה. חאג' הכחיש שטיפל במתכוון בשני התצלומים, ואמר כי ניסה פשוט לסלק פירווי אבק בתאורה לקויה.⁵⁵ לעולם לא נדע את האמת המוחלטת, אבל תצלומיו של חאג' הגבירו את הספקות לגבי אמינותם של העיתונאים. "תצלומי שולל" כינו אותם. אבל ג'ונסון (ורבים אחרים במערב) חשבו שהתקרית הזו מוכיחה כי החיזבאללה ישתמש בכל אמצעי כדי לנצח במלחמת התדמיות – שבאסטרטגיה שלו היא יסוד חיוני לניצחון במלחמה עצמה.

ראווי נסמן מהאסושייטד פרס אמר כי עורכי תצלומים בוחנים "מאות ואולי גם אלפי תצלומים ביום", בחיפוש אחרי הייצוג המושלם של ההרס שגורמת המלחמה, והם שואלים את עצמם תמיד, האם תמונות אלו אמיתיות, או שעברו טיפול, האם הן מזויפות? "יש הרבה כעס בגלל התמונות", הוסיף נסמן.⁵⁶

היתה גם מבוכה מקצועית רבה. סאלם דאהר, שתואר כ"עובד כוחות ההצלה הלבנוניים" נראה בסוף יולי בעיתונים ובטלוויזיה של גרמניה נושא גוויה של ילד מת מאחד האתרים, כפי שנאמר, כדי שקבוצות צלמים יוכלו לצלם את התמונה. פעם אחרת הוא נראה חוזר ומעמיס גופה על אמבולנס כדי שהצלמים יקבלו תמונה טובה יותר. הוא כונה בפי הצלמים "הקסדה הירוקה", כיוון שחבש לראשו תמיד קסדה ירוקה ותמיד היה נלהב לכוון אותם אל תמונות טובות יותר של קורבנות לבנוניים.⁵⁷ האם היה דאהר רק להוט להופיע בטלוויזיה? או שפעל בשליחותו של מישהו? לצלמים לא היה איכפת כל עוד הם השיגו את התצלומים שביקשו. אבל באיזה מחיר?

דוגמה אחרת של עיתונאות מצולמת ירודה, שבה היה מעורב אפילו הניו-יורק טיימס, מבצבצת מנוף ההערכה הבתר-מלחמתית. ב-17 באוגוסט הופיע בניו-יורק טיימס תצלום מטריד משכונה דרומית של ביירות (אולי אותה שכונה שבה סייר אנדרסון קופר מה-CNN ושצולמה בידי חאג') שהושטחה ברובה מחמת ההפצצות הישראליות. ראש המשרד הירושלמי סטיבן ארלנג'ר הוטרד מפרסומה של תמונה זו, משום שהיתה נעדרת הקשר כלשהו. הוא הודיע ל"מועדון העיתונות המזרח תיכוני" כי היא "מטרידה ביותר. הבאנו צילום-לוויין של דרום ביירות, של דאהיה, שבה רב החורבן, אבל לא הבאנו לידו תצלום גדול יותר של שאר חלקי ביירות, דבר שמשמעותו בעיני כשלוך בהבאת ההקשר." הוא התכוון ל"שאר חלקי ביירות", שביסודו של דבר לא נפגעו.⁵⁸

ביום אחר הופיע בטיימס תצלום של איש לבנוני מצור שמוציאים אותו מהריסות בניין שהופץ בידי הישראלים. בכיתוב נאמר: "ראש עיריית צור אמר כי באזור שנפגע ביותר עדיין קבורות גופות בין עיי החורבות, והוא פנה לישראלים שיניחו לשלטונות הלבנוניים זמן מספיק לפנותם."⁵⁹ ב-9 באוגוסט הופיע בטיימס תיקון, אחרי שבלוגרים שמו לב לכך שאותו איש שהוצא מתוך ההריסות, נראה בתצלום אחר שצולם אחרי אותה הפצצה כשהוא נקי ומסודר. האם היתה זו תמונה מבוימת? האם זה אותו איש לבנוני?

לעיתים רחוקות הובאו בכלי התקשורת תצלומים המראים את החיזבאללה יורה בכלי נשקו מתוך רובעי מגורים מתוך פגיעה ברורה במשפט הבינלאומי. זה היה נדיר, כיוון שהחיזבאללה לא התיר לעיתונאים לצלם פעילות צבאית כזו. ועם זאת, ב-30 ביולי הביא העיתון האוסטרלי הראלד סאן של יום ראשון תצלום כזה בדיוק.⁶⁰ הוא פרסם תצלומים שלדבריו "מוכיחים את אשמת החיזבאללה"

בעריכת פעולות צבאיות מתוך שטחים מאוכלסים. בתצלום אחד של "אזור צפוף אוכלוסין", נראה החיזבאללה מכין מיתקני שיגור ל"רקטות ולנשק גדל-קוטר." באחר נראים בני אדם היורים בתותח אנטי-אווירי "במרחק מטרים מבית דירות," שבו תלויה כביסה לייבוש על גבי מרפסת. העיתון אמר שהתצלומים הם "בלבדיים", והם צולמו בידי "עיתונאי שביקר במקום והוברחו בידי ידיו." את התצלומים היה הכרח להבריח מביירות משום שהחיזבאללה מעולם לא היה מרשה לצלםם – הם הוכיחו כי החיזבאללה מנהל פעולות צבאיות מתוך שטחים צפופי אוכלוסין בביירות, דבר הנחשב לפשע מלחמה.

היה זה כנראה באותו יום שהכתבת של אל-ג'זירה בביירות, קטיה נאסר, שידרה בשידור ישיר פגיעה של טיל ישראלי סמוך למסע הלוויה. בדיווח שלה לא הופיעו שום לוחמי חיזבאללה. "האנשים השתתפו במסע הלוויה של קדושים שנפלו בהפצצות ישראליות שנערכו ביום הקודם על בית דירות," דיווחה, בהשתמשה במילה הטעונה "קדושים" לאלה שנפגעו בהתקפה הישראלית. כתבים ערביים רבים משתמשים באותה מילה, אבל מעולם לא השתמש בה כתב מערבי, אלא כשהיה צורך להסביר את משמעותה. "יותר מ-30 בני אדם נהרגו, שליש מהם ילדים. משפחות שלמות נספו, בכללן אם ושני ילדיה, משפחה של שש נפשות." בני אדם נשאו ארונות מתים עטופים בצבעי אדום, ירוק ולבן של הדגל הלבנוני. הדיווח של נאסר היה רב עוצמה, מדויק אך לא שלם, מוטה אבל נכון.⁶¹

איזון תצלומים למען הגינות הדיווח הוא אחד התפקידים הקשים בעיתונאות של ימינו, מתוך הנחה שאמנם קיים רצון מקצועי לגלות אחריות. "תצלומים ערמומיים יותר ממלים," אמר ביל קלר, העורך האקזקוטיבי של הניו-יורק טיימס, "משום שתוכנם הוא במידה רבה רגשי, פועל מתוך הקרביים." אם אין מנסים לטפל בתמונה כדי לשנותה, אינך יכול לערוך את תוכנה. לא תוכל לשלב בתמונה קטע של הסתייגות.⁶² דיויד פרנד מהמאגזין "ואניטי פייר" המשיך בנושא זה: "[תמונות] לוכדות בצורה תמציתית רבדי משמעות רבים כל-כך במקום מוגבל," הסביר, "זה שווה ערך אמנותי לכוח גרעיני, שבו קיימת אנרגיה רבה כל כך במקום מצומצם עד שהיא חייבת להביא לידי פיצוץ."⁶³ לדיווח של ג'ון באנר, מפיק אקזקוטיבי לחדשות העולם הלילה של ABC, רגשות הגיעו לשלב של פיצוץ במלחמת לבנון עד כדי כך שלא היה יכול לשער נושא קשה יותר לכיסוי הוגן. הפתרון שלו היה להביא תמיד דיווח אחד מלבנון ודיווח אחד מישראל בכל אחת מהתוכניות.⁶⁴

פתרון כזה, מכל מקום עשוי להעלות את הצורך בשיווי-משקל בזמן ומרחב, ביצירת רושם של הגינות (סיפור אחד מכאן, סיפור אחד משם), אבל אין בו דבר היכול לפתור את הבעיה העיתונאית של המשפט הקדום, במתכוון או שלא במתכוון. נניח שכתב, בלא משפט קדום שניתן להבחין בו, יוצא מביירות כדי לכסות הפצצה ישראלית על צור. הוא רואה את ההרס והוא מדבר עם הלבנונים שניצלו מההפצצה. כולם

מספרים לו סיפורים כואבים – על אבידות, מחסור וטשטוש הרקמה החברתית. אם הוא כתב טלוויזיה, הוא מכין את הדיווח שלו במקום – הוא עשוי אפילו לשדרו בשידור חי, כשהמצלמה מתמקדת בו ואחר כך עוברת מעבר לכתפו אל אישה זקנה המחבבת ילדה קטנה. אם הוא כתב עיתונות, יש בידו זמן רב יותר והוא יכתוב את הסיפור שלו בשעה מאוחרת יותר של אותו יום, קרוב לוודאי בחדר המלון שלו בביירות. הדיווח מצור, בין שהוא בטלוויזיה ובין שהוא בעיתון הבוקר, אינו מכיל מילים טעונות, אין בו רמז לחוסר זהירות ישראלית או לתעמולה של החיזבאללה – שום דבר אינו בדוי, מנופח או מוגזם.

ועם זאת, כיוון שהוא נראה ונקרא בהקשר של המציאות המלחמתית, עדיין ניתן לראות בו עוד דוגמה של התגובה האי-מידתית הישראלית להתקפה הראשונית של החיזבאללה – ובכך הוא משמש דוגמה נוספת של משפט קדום שלא במתכוון הקיים בדיווח הזה. מבקריה של ישראל יוכלו לומר שהדיווח מצור מוכיח את טענתם, אבל בתוך-תוכם הם עדיין בלתי-מרוצים. מעיקה עליהם שאלת האי-מידתיות. למשל, אם הכתב ההיפותטי שלנו מכסה סיפור דומה של התקפת קטיושות של החיזבאללה על יישוב ישראלי שבה נהרגו ונפצעו כמה אזרחים ישראלים, מאמץ זהה לשיווי משקל עיתונאי עדיין ייחשב ללא-הוגן. מדוע? משום שעל פי היגיון זה הישראליים הרגו והרסו הרבה יותר ממה שהרג והרס החיזבאללה ועל הפרש מספרי זה יש לדווח שוב ושוב. הגינות, שיווי משקל ומידתיות ניתן להשיג רק באופן זה.

תומכיה של ישראל נוהגים לפטור את הוויכוח על מידתיות/אי-מידתיות כמטעה וכנואל. יש חוקרים האומרים שלו היתה לתקשורת במלחמת העולם השנייה הטכנולוגיה הדרושה להצגת תצלומים וקלטות וידיאו של הפצצות בעלות הברית על אזרחים גרמנים ויפנים, ולו ניתן לראות ולשמוע את מכאוביהם 24 שעות ביממה בכל יום מימי השבוע בתוכניות כבלים, הגישה המוסרית אל המלחמה ההיא (אם כי קרוב לוודאי לא תוצאתה) היתה שונה במידה ניכרת.

קלר מהטיימס אמר ששאלה זו אינה ברת פתרון עד כדי כך שהוא מסרב לספק את רצון המשפטים הקדומים של מבקריו. "הם אינם רוצים שתאזן את הכיסוי, הם רוצים שתראה את צדקת המלחמה באופן שבו הם רואים אותה."⁶⁵ יש מהחוקרים שטבעו מונח לבעיה זו – "אפקט התקשורת העויינת." פירוש של אפקט זה שהצדדים המעורבים מאמינים שהתקשורת מצוירת אותם בדרך כלל בצבעים שליליים. בניסוי שנערך הציגו החוקרים לפני 144 צופים שיש להם מידע בנושא, שישה קטעים שעסקו במלחמת 1982 בין ישראל ללבנון. צופים בעלי גישה פרו-ערבית חשבו ש-42 מהם פרו-ישראליים ו-26 אנטי-ישראליים. צופים בעלי גישה פרו-ישראלית שצפו באותם קטעים עצמם, חשבו שלפניהם 16 קטעים פרו-ישראליים ו-57 אנטי-ישראליים. שני הצדדים היו בטוחים שהם צודקים.⁶⁶

סיכום

באל-ג'זירה ובכלי תקשורת ערביים אחרים היה כינוייה של מלחמת לבנון "המלחמה השישית".⁶⁷ הראשונה היתה, על פי חישוב זה, מלחמת 1948 שבה נוסדה ישראל, על פי החלטת האו"ם, על אדמה שערבים רבים ראו אותה כשייכת להם. מאז המלחמה השנייה ב-1956 ועד החמישית בשנת 2000, כאשר פרצה האינתיפאדה השנייה, ישראל הביסה שורה של צבאות ומדינות של הערבים, והתפשטה ממובלעת קטנה ומחולקת למדינה קטנה אבל רבת עוצמה ומזוינת בנשק גרעיני. "בעיני העולם הערבי, הכול קשור", הסביר סאמר שאהטה מהמרכז ללימודים ערביים בני זמננו באוניברסיטת ג'ורג'טאון. "המתקפה הישראלית בלבנון, כיבוש אדמות פלסטיניות וסוריות, כל אלה הם חלק מאותו סיפור."⁶⁸ הנארטיב הערבי הוא של סכסוך מתמשך עם ישראל, קרב אחד מוביל ללא רחמים לאחר וההפסקות ביניהם מנוצלות למנוחה, לאימונים, לגיוס כוחות ולרכישת נשק חדיש. לפיכך יסתיים הסכסוך רק כאשר יבוא הקץ על ישראל. נארטיב זה ארוג היטב במארג הפוליטיקה והפסיכולוגיה של הערבים, והוא מוכחש רק לפעמים נדירות בתקשורת הערבית, אך תדירות יותר בלשכות שבהן מתנהל הדיאלוג הבינלאומי. והוא מעצב את קווי המתאר של העיתונאות הערבית.

האם קיים אפוא במזרח התיכון דבר הקרוי עיתונאות אובייקטיבית, עיתונאות המסוגלת לדווח על המעלות והמורדות של הפוליטיקה הישראלית בדרגה כלשהי של ניתוק? על פי וליד עומארי, עיתונאי פלסטיני בעל תעודת-זהות ישראלית מהכפר סנדלה שבין עפולה שבישראל לג'נין שבגדה המערבית, התשובה היא לא. "אובייקטיביות ואיזון אינם קיימים במזרח התיכון ובאיזור זה במיוחד", אמר.⁶⁹ בהיותו בעל תארים מהאוניברסיטה העברית ומהאוניברסיטת תל-אביב, עומארי הוא עיתונאי מיומן, שעלה עד לדרגת ראש המשרד הירושלמי של אל-ג'זירה. "הכפר שלי היה נתון להתקפת טילים מלבנון וקרובי בלבנון היו נתונים להפצצות ישראליות, והמשמעות היא, שלנסות לדאוג לכיסוי טוב – זה דבר שאינו קל כלל וכלל באיזור הזה."⁷⁰ עומארי הוסיף מימד אישי לנטייה המוקדמת הערבית לראות את ישראל כגורם בלתי רצוי, כהתערבות זרה בסביבתם.

כאשר שילח החיזבאללה במרוצת המלחמה את הקטיושות שלו בישראל, נהנו פלסטינים מהמחזה של הערבים הפוגעים ביהודים. עבדלראוט ארנו, הכתב הירושלמי של העיתון הפלסטיני אל-איאם, אמר שמנהיג החיזבאללה, חסן

נסראללה, נעשה בין הפלסטינים ל"סמל" נערץ ביותר של ההתנגדות.⁷¹ דאוד חוסיין, שחקן כווייתי שדיבר באל-ג'זירה בתוכנית הקרויה "קול העם", שיבח את החיזבאללה והתפלל לניצחונו על ישראל. "אילו היה ולו נסראללה אחד בכל ארץ ערבית – אדם אחד מסור, אינטליגנטי, אמיץ, בעל עוצמה ומחויבות – לא היו הערבים צריכים לסבול משוד אדמתם וממפלול מידי הישראלים במשך 50 שנה."⁷²

תוכניות המזמינות קריאות טלפון של מאזינים משקפות בדרך הטבע את מצב הרוח ואת הדעה הרווחת בציבור, אבל שידורי חדשות אמורים להתבסס על עקרונות ההגינות והאובייקטיביות. במזרח התיכון, שבו הסכסוך הערבי-ישראלי מהווה חלק שאין להימלט ממנו של החיים, נוהגים לפי עקרונות אלה אך לעיתים רחוקות. במרוצת המלחמה, על פי יוני בן מנחם, מנכ"ל קול ישראל, היו הישראלים בטוחים שאל-ג'זירה מציג "תמונה מעוותת של הנעשה", בעיקר בדיווחיו מלבנון. "הם לא דיווחו אובייקטיבית", אמר, "הם ניהלו במידה מסוימת תעמולה למען החיזבאללה."⁷³

נוסיף רכיב חיוני נוסף לתבשיל עיתונאי זה של האשמות והאשמות-נגד מימי המלחמה הוא האינטרנט. זו היתה מלחמה, שבה שיחק המידע תפקיד מרכזי. הישראלים סבלו מן הפתיחות של החברה הדמוקרטית. הם נכנעו ללחץ הציבורי לאפשר כיסוי חי במשך כל שעות היממה שבעה ימים בשבוע. הם לא יכלו לשמור על סוד. החיזבאללה, מן הצד האחר, שלט במסר שלו באגרוף ברזל. היה לו דובר אחד ולא היו בו דליפות. החיזבאללה לא היה צריך להשיב לביקורתם של בלוגרים, והוא היה יכול לסמוך על כתבים ערביים אוהדים שתקפו בלא בושה את ישראל על ה"אי-מידתיות" של ההתקפה על לבנון.

ניק גואינג, הקריין המוערך של חדשות העולם של ה-BBC, הזהיר בכנס שנערך זה לא כבר בהרווארד כי "המידע הא-סימטרי החדש – הרמה החדשה של האחריות ושל התפיסה הציבורית בעיתות משבר" חשפו את "פגיעותם של המוסדות המסורתיים של הכוח ושל השפעה."⁷⁴ ישראל, בהקשר זה, היתה "המוסד המסורתי" שמצא עצמו לפתע "פגיע" מחמת שטף "המידע הא-סימטרי". גואינג הביא דוגמה כיצד "בזמן של משבר ומתיחות, עשויה התפיסה הציבורית להתעצב בידי דפוס תקשורת חדש." במהלך המלחמה, אף שבישראל עדיין היתה קיימת, מבחינה טכנית, צנזורה צבאית, "יכולת להיות שם ליד גבול הצפון [של ישראל], לצלם את מהלכי המלחמה בזמן אמת: חיילים נעים אל תוך דרום לבנון, טילים אנטי-טנקיים פוגעים ומוציאים מכלל פעולה טנקי מרכבה." לדיווח כזה, שהיה מקובל בצד הישראלי של המלחמה, היתה השפעה בסיסית על השם והתדמית וגורם האימה שנוצר בידי צה"ל. "הבלוגרים סייעו בהפצת הדימוי של 'הפגיעות'

הישראלית. גואינג אמר כי "היו אלה הבלוגרים ושיחות הטלפון שהתקבלו בתחנות הרדיו שהבליטו את פגיעותם של כוחות המגן הישראליים."

בין שטעם העיתונאות הוא אמריקני או קטארי, גם זו וגם זו צועדות לקצב המתופפים שלהן, שתיהן משוכנעות שעקרונותיהן מיטיבות להגדיר עיתונאות טובה וישרה מהי. ניסיונות לפשר ביניהן ייכשלו קרוב לוודאי, לפחות בעתיד הקרוב. ועם זאת, שתי אסכולות עיתונאיות אלו, יהיו שונות זו מזו ככל שיהיו, מושפעות בפרקטיקה שלהן מאוד ממה שניתן לכנותו "התקשורת החדשה", תערובת נפיצה זו של חדשות כבלים המשודרות ללא הפסקה, תוכניות רדיו וטלוויזיה הנענות לטלפונים של המאזינים והצופים, בלוגרים ואתרים מקוונים באינטרנט, טלפונים סלולריים ואיי-פודים. התוצר של כל אלה הוא סוג חדש של עיתונאות פופוליסטית, שיש לה השפעה חזקה על הסיפור שהיא מכסה. לאמיתו של דבר, העיתונאי, או בעידן חדש זה, הפרשן, נעשים חלק מהסיפור.

במרוצת מלחמת לבנון, למשל, היתה לבלוגרים השפעה רבה יותר על מהלך הסיפור משהיתה להם בכל מלחמה אחרת. נאווי נסמן, הכתב הירושלמי הבכיר של האסושייטד פרס, סובר שהשפעת הבלוגרים, בעיקר בארצות הברית, היתה "ללא תקדים"⁷⁵ כאשר גילו הבלוגרים [בארצות הברית] שתצלומים עברו "טיפול", "אמינותם של הבלוגרים הרקיעה שחקים והאמינות שלנו צנחה עמוקות." ונסמן הוסיף, "לאחר מכן כל מה שעשינו היה חשוד. זה דבר המקשה מאוד על כיסוי המלחמה, אף שיש לנו בעלי מקצוע ישרים, המתאמצים לעשות את עבודתם היטב, נמנעים מ"טיפול" בתצלומים ואינם נוקטים עמדה לצד זה או אחר, כי אם מנסים להציג את האמת על הנעשה שם. ועם זאת כל דבר שאנחנו אומרים נבחן, שזה הוגן, אבל ביסודו של דבר גם מוצג כשקר, מתוך הכנה שהתקשורת תמיד משקרת."

מלחמת לבנון הצמיחה יכול שפע של סיפורים, גם טובים גם רעים, שעלו מסוג זה של מלחמה א-סימטרית שנערכה בין מדינה, מצד אחד, לבין כוח גרילה, דתי ולאומני, מן הצד האחר. האם תנסה ישראל לשנות את כללי הבסיס של כיסוי המלחמה הבאה? ואפילו אם ייעשו מאמצים לכך, האם יצליחו? בחברה פתוחה ניתן להכריז על כללי בסיס, אבל אין הרבה סיכוי שיהיה אפשר לכפותם. מלחמת קיץ 2006 במזרח התיכון, היתה בין ישראל לבין החיזבאללה, המונהג בידי המנהיג הכריזמטי חסן נסראללה, וכיוון שישראל לא ניצחה בה, נתקבלה הדעה שהיא נוצחה בה. בעיראק, בעתיד הלא רחוק מדי, המלחמה עשויה להיות בין ארצות הברית לבין צבא המהדי, המונהג בידי המנהיג הלא-פחות כריזמטי, שייח מוקטאדה א-סדר. האתגר העומד בפנים עיתונאים אחראיים המכסים מלחמה בלתי-סימטרית, בייחוד בעידן זה של האינטרנט, הוא חדש, עצום ומעורר אימה.

הערות

- 1 David Brooks, "After the Fall," *The New York Times*, December 10, 2006.
- 2 Jim Hoagland, "America, MIA in The Gulf," *The Washington Post*, December 17, 2006.
- 3 George Packer, "Knowing the Enemy," *The New Yorker*, December 18, 2006, p. 65-66.
- 4 Ibid., p.60.
- 5 Anthony Shadid, "Inside Hezbollah, Big Miscalculations," *The Washington Post*, October, 8 2006.
- 6 Steve Erlanger and Greg Myre, "Clashes Spread to Lebanon as Hezbollah Raids Israel," *The New York Times*, July 13, 2006.
- 7 Ibid.
- 8 Deborah Howell, "A War of Images and Perceptions," *The Washington Post*, August 13, 2006.
- 9 Staff Editorial, "Whose War Crimes?" *The Wall Street Journal*, December 11, 2006.
- 10 Steve Erlanger, "Turmoil in the Mideast; With Israeli Use of Force, Debate Over Proportion," *The New York Times*, July 19, 2006.
- 11 Kim Murphy, "Warfare in the Middle East; Officials Say 28 Die in Qana, Not 54," *The Los Angeles Times*, August 4, 2006.
- Thanassis Cambanis and Charles A. Radin, "Israel Backs Expansion of Ground War," *The Boston Globe*, August 1, 2006.
- Deborah Howell. "A War of Images and Perceptions."
- 12 "Protest at Peres Nazi Image," *BBC News Online*, April 1, 2001. Retrieved January 11, 2006.
- Serge Schmemmann, "Voicing Regret, Israeli Leader Offers a Cease-Fire," *The New York Times*, April 19, 1996.
- 13 "Mideast War, by the Numbers," *The Associate Press*, August 17, 2006.
- 14 Steve Erlanger and Thom Shanker, "Israel Finding a Difficult Foe in Hezbollah," *The New York Times*, July, 26 2006.
- 15 Colum Lynch and Robin Wright, "Peace Resolution for Lebanon Unanimously Approved at U.N.; Council Calls for Israeli Withdrawal, International Force," *The Washington Post*, August 12, 2006.
- 16 Anthony Shadid, "Hezbollah Chief Still Defiant at Huge Rally," *The Washington Post*, September 23, 2006.

- 17 "Mideast War, by the Numbers," *The Associated Press*.
- 18 Ibid.
- 19 "List of 180 Dead Hezbollah Terrorists Released of an Estimated 530 Killed Since Start of Fighting," *Israel Defense Forces Official Website*, August 14, 2006, Retrieved January 12, 2007.
- 20 Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy. (2006). Statistical Survey of Arab and American Daily News Coverage.
- 21 Media Tenor. (2006). "Picturing War: Media Content Analysis of the Coverage of the 2006 Lebanon War in International TV News," p. 33.
- 22 Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy. (2006). Statistical Survey of Arab and American Daily News Coverage.
- 23 Bloomberg News. (2006/August 12). "TV News Reflects Nations' Differences over Lebanon."
- 24 Media Monitor. (July/August 2006). "The War in Lebanon."
- 25 Richard Engel and Martin Fletcher, "Civilian Deaths Mount in Lebanon as Israel Moves Troops to Lebanese Border," *NBC Nightly News*, July 21, 2006.
- 26 David Wright, "War Zone: Line of Fire," *ABC World News Tonight*, July 17, 2006.
- 27 Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy. (2006). Statistical Survey of Arab and American Daily News Coverage.
- 28 Media Tenor. (2006). "Picturing War: Media Content Analysis of the Coverage of the 2006 Lebanon War in International TV News," p. 26.
- 29 Ibid.
- 30 Pierre Heumann, "An Interview with Al-Jazeera Editor-in-Chief Ahmed Sheikh," *Die Weltwoche*, November 23, 2006, English translation by John Rosenthal.
- 31 Lori Lowenthal Marcus, "What Did You Do During the War, UNIFIL?" *The Weekly Standard*, September 4, 2006, p. 47.
- 32 United Nations Interim Force in Lebanon. (2006/July 25). "Lebanon – UNIFIL. – UN Documents." Retrieved January 11, 2006.
www.un.org/depts/dpko/missions/UNIFIL/UNIFIL_press_jas.html.
- 33 Ibid., (2006/July 24). Retrieved January 11, 2006.
www.un.org/depts/dpko/missions/UNIFIL/UNIFIL_press_jas.html.
- 34 Lori Lowenthal Marcus, "What Did You Do During the War, UNIFIL?" *The Weekly Standard*.
- 35 Anderson Cooper, "Hezbollah Remains Secretive Organization," *Anderson Cooper 360 on CNN*, August 9, 2006.
- 36 Ibid.
- 37 Kevin Sites, "Guns in the Closet," *Kevin Sites in the Hot Zone*, July 28, 2006.
<http://hotzone.yahoo.com/b/hotzone/blogs7984>
- 38 Anthony Shadid, "'It's Dangerous, but Hezbollah is Strong'; With Litani River's

- Bridges Destroyed, Lebanese Improvise to Supply to the South,” *The Washington Post*, August 10, 2006.
- 39 Jonathan Finer, “Israeli Soldiers Find a Tenacious Foe in Hezbollah,” *The Washington Post*, August 8, 2006.
- 40 “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, August 2006.
- 41 Scott McGregor-Wood, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, p. 3.
- 42 Steven Erlanger, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, p. 3.
- 43 Stephen Farrell, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, p. 4.
- 44 Walid Omary, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds.” *Mideast Press Club*, p.4.
- 45 Faiza Saleh Ambah, “Arab World Riveted by Coverage of the ‘Sixth War,’” *The Washington Post*, 14 August 2006.
- 46 Ibid.
- 47 Barrie Dunsmore, “The Next War—Live?” *Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy*, Discussion Paper D-22, March 1996, p.1.
- 48 Technorati. (2006/August 12). “About Technorati.” <http://technorati.com/about/>
- 49 Steven Erlanger, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, p. 10.
- 50 Christopher Dickey and Babak Dehghanpisheh, “Torn to Shreds,” *Newsweek*, July 31, 2006.
- 51 Ibid.
- 52 “Reuters Withdraws Photo after Alterations Found,” *Reuters News Service*, August 8, 2006.
- 53 Paul Farhi, “Blogger Takes Aim at News Media and Makes a Direct Hit,” *The Washington Post*, August 9, 2006.
- 54 “Reuters Withdraws Photo after Alterations Found,” *Reuters News Service*.
- 55 Ibid.
- 56 Ravi Nessman, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, p. 6.
- 57 Israeli Insider. (2006/December 28). “Media Experts Convene to Discuss How Mideast War is Waged in Blogosphere at Herzlyia Conference,” *Israeli Insider*. <http://www.spme.net/cgi-bin/articles.cgi?ID=1645>
- 58 Steven Erlanger, “Coverage of the Lebanon War: The Media Responds,” *Mideast Press Club*, p. 10.
- 59 Staff Editorial, “Framing the Story,” *The Washington Times*, August 10, 2006.

- 60 Chris Link, "Photos that Damn Hezbollah," *Australia Herald Sun*, July 30, 2006. <http://www.news.com.au/heraldsun/story/0,,19955774-5007220,00.html>
- 61 Faiza Saleh Ambah, "Arab World Riveted by Coverage of the 'Sixth War,'"
- 62 Lorne Manly, "In Wars, Quest for Media Balance Is Also a Battlefield," *The New York Times*, August 14, 2006.
- 63 Ibid.
- 64 Ibid.
- 65 Ibid.
- 66 Shankar Vedantam, "Two Views of the Same News Find Opposite Biases," *The Washington Post*, July 24, 2006.
- 67 Faiza Saleh Ambah, "Arab World Riveted by Coverage of the 'Sixth War.'"
- 68 Ibid.
- 69 Walid Omary, "Coverage of the Lebanon War: The Media Responds," *Mideast Press Club*, p. 11.
- 70 Ibid.
- 71 Abdelraouf Arnout, "Coverage of the Lebanon War: The Media Responds," *Mideast Press Club*, p. 5.
- 72 Faiza Saleh Ambah, "Arab World Riveted by Coverage of the 'Sixth War.'"
- 73 Yoni Ben Menachem, "Coverage of the Lebanon War: The Media Responds," *Mideast Press Club*, p. 6.
- 74 Nik Gowing, "Traditional News Media: Optimism, Pessimism and Realism," Panel Discussion at Harvard University, Cambridge, MA, October 14, 2006.
- 75 Ravi Nessman, "Coverage of the Lebanon War: The Media Responds," *Mideast Press Club*, p. 4.

פרסומי מכון הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמון הציבור בתקשורת

- תפיסות הציבור את התקשורת הישראלית
דו"ח מס' 1 – מרץ 2003
- אמון הציבור לעומת אמון העיתונאים בתקשורת הישראלית
דו"ח מס' 2 – ינואר 2004
- עמדות הציבור כלפי סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני
דו"ח מס' 3 – מאי 2004
- צריכת חדשות באתרי האינטרנט
דו"ח מס' 4 – פברואר 2005
- הסיקור התקשורתי של מערכת הבחירות לכנסת ה-17
דו"ח מס' 5 – מרץ 2006
- עמדות הציבור לגבי הסיקור התקשורתי של בריאות מנהיגים ולגבי אשפוזו של ראש הממשלה שרון
דו"ח מס' 6 – אפריל 2006
- האם התקשורת משפיעה על המורל הלאומי?
דו"ח מס' 7 – יוני 2007

סדרת אגרתא

- התקשורת הישראלית והירדנית: האם השלום שינה את דימוי ה"אחר"?
פרופ' גדי וולפספלד, רמי חורי, ד"ר יורם פרי
ספטמבר 2003
- סיקור תקשורתי של בחירות בישראל: חשבון נפש של מחקרי ארבע מערכות בחירות
פרופ' גבי וימן, ד"ר תמיר שפר
פברואר 2004
- אשליית הבחירה הדמוקרטית: כיצד משיגות תכניות המציאות את שיתוף הפעולה של הצופים
ד"ר מוטי נייגר, אבישי יוסמן
דצמבר 2004
- דמוקרטיה, תקשורת ופוליטיקה בבית המשפט העליון: גבולות חופש הביטוי של פלסטינים בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה
ד"ר יובל קרניאל
פברואר 2006
- סיקור תקשורתי של מעשי טרור: אירועים מדאיגים והצעה להנחיות
פרופ' רפאל כהן-אלמגור
יוני 2006

- **מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי ולקידום עיתונות שלום**
ד"ר מולי פלג, ד"ר איתן אלימי
אוקטובר 2006
- **עיצוב הגוף וחיטוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית**
ד"ר דליה לירן-אלפר, ד"ר עמית קמה
מאי 2007
- **מטריושקה.קום: יצירת זהות טראנס-לאומית של מהגרים מחבר העמים באמצעות רשת האינטרנט**
נלי אליאס ומרינה זלצר-שורר
יוני 2007

סדרת התקשורת המגזרית

- **"חטיבה אנושית אחת, עם ישראל אחד": על כינון זהויות קיבוציות במכתבים למערכת "הארץ"**
ד"ר עמית קמה
מרץ 2005
- **שימושי תקשורת כאסטרטגיית השתלבות: המקרה של מהגרים מחבר העמים בישראל**
ד"ר נלי אליאס
ספטמבר 2005
- **"רבות רעו"ת צדיק": קווים לתולדות העיתונות החרדית בישראל, למאפייניה ולהתפתחותה**
ד"ר קימי קפלן
ינואר 2006
- **הציבור הדתי-לאומי והתקשורת: יחסי אהבה-שנאה**
אינס גבל
מאי 2006
- **העיתונות הערבית בישראל 1984-2006 כמכשיר לעיצוב זהות חדשה**
ד"ר מוסטפא כבהא
דצמבר 2006

פרסומים מיוחדים

- **"אין עם מי לדבר": מבט ביקורתי על הקשר פוליטיקה-תקשורת**
עורך: יחזקאל רחמים
יולי 2005
- **"קשה אך יציב": התקשורת, הרופאים ומחלות מנהיגים**
עורך: יחזקאל רחמים
יולי 2006

פרסומי המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן

"הטור השמיני, מסע היסטורי בעקבות הטורים האקטואליים של נתן אלתרמן"

מאת מרדכי נאור

בהוצאת הקיבוץ המאוחד בשיתוף
המכון לחקר העיתונות והתקשורת של
העם היהודי על שם אנדראה וצ'רלס
ברונפמן, אוניברסיטת תל-אביב
עיצוב עטיפה: רוחמה ש', 360 עמודים

במשך 33 שנים, מ-1934 עד 1967, כתב המשורר נתן אלתרמן למעלה מ-1000 טורים אקטואליים, רובם מחוזרים, בשני עיתונים – בדבר, במסגרת המדור "הטור השביעי", ובהארץ – במדור "רגעים".

בפרקי הספר נעשה ניסיון שטרם נוסה: לכתוב את קורות הארץ הזאת, בעשרות השנים הסוערות הללו, באמצעות הטורים האקטואליים, כפי שהופיעו בעיתונים וכונסו בספרים.

ענייני העולם, הארץ, היישוב, מדינת ישראל הצעירה, היחסים עם הערבים, מלחמות קרובות ורחוקות – כל אלה ועוד הרבה תוארו וטופלו על-ידי אלתרמן, והם שהעטו עליו, במידה רבה, את גלימת המשורר הלאומי. הטור השמיני – בעקבות הטור השביעי המיתולוגי – בא להציע דרך חדשה ומקורית להכרה וללימוד של ההיסטוריה שלנו. הוא גם עומד על תרומתו הייחודית והמונומנטאלית של נתן אלתרמן לעיתונות ולתרבות ישראלית.

ד"ר מרדכי נאור הוא סופר וחוקר תולדות ארץ-ישראל. כתב וערך למעלה מ-100 ספרים בנושא זה, ביניהם ביוגרפיות של פנחס ספיר וחיים לסקוב, "ספר העליות" ו"ספר המאה". בעבר – מפקד גלי צה"ל ומרצה בכיר באוניברסיטת תל-אביב ובמכללת בית ברל. חתן פרס סוקולוב (2002) ופרס הרצל (2006).

כתב עת לחקר תולדות העיתונות והתקשורת בעולם היהודי ובישראל המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן

תקופה

תקופה כתב-עת האקדמי היחיד בישראל ובעולם העוסק בחקר תולדות העיתונות והתקשורת היהודית, נוסד בשנת 1987 ומציין השנה עשרים שנה להופעתו, שחודשה ב-2006 לאחר שלש שנות הפסקה.

ב**תקופה** משתתפים מיטב החוקרים בנושאים אלה מתחומים שונים בארץ ובעולם. בכל גיליון גם ביקורת ספרים ומידע על עבודות מחקר חדשות.

המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן, אוניברסיטת תל אביב, קריית האוניברסיטה ת"ד 39040, תל אביב 69978
presstau@post.tau.ac.il

ראש המכון, עורך אחראי של קשר: פרופ' יוסף גורני
 עורך: פרופ' גדעון קרץ
 מערכת: פרופ' דן כספי, ד"ר מרדכי נאור, פרופ' יורם פרי, ד"ר אורלי צרפתי, ד"ר ברוך לשם, ד"ר עוזי אלידע
 רכות המערכת: דפנה כנר כהן

יחיאל בריל מדווח מירושלים: מלחמה בלבנון
 דמוקרטיה מתוקשרת ונגעיה - דן כספי
 מלחמות ישראל בראי עיתון הארץ - מרק ביאנו ורפאל כהן אלמגור
 "חייל שמור על קשר": לתמונת פני מציאות בין חייל ויקיריו בגלוייה
 צה"לית בישראל של שנות השישים והשבעים - חיים גרוסמן
 איסאק אבאל - סופר צבאי (אם לא למעלה מזה) - יובל שחל
 כתב העת המאסף בטרם שקיעת ההשכלה בגרמניה - משה פלאי
 אל תחדלו בוא בינינו: כתב-העת פרחי צפון ותפקידו במערך החברתי-משכילי
 באימפריה הרוסית - מרדכי זלקין
 הכרמל (1860-1880) והדין בכביעות העיתונות העברית - גדעון קרץ
 בשער קשר: דברים על דבך
 העיתונות הסוציאל-דמוקרטית באירופה: עלייתה ושקיעתה - שלמה שפיר
 תפיסת התרבות של ברל כצנלסון - אניטה שפירא
 עמרות העיתונים דבר והפועל הצעיר כלפי הקמת מפא"י - יעקב גולדשטיין
 דב סון כעורך המוסף לספרות של דבך - נורית גוברין
 הראגה שהייתה לזעקה: דבר וחסו לשיאה בשנים 1939-1942 - יוסף גורני
 "בא ילד לחתום על דבר לילדים": מגויסות ואי מגויסות בדבר לילדים בתקופת
 היישוב - יעל דר
 למרחב - גלגולו של עיתון בין פילוג לאיחוד - אורלי צרפתי
 תחייתה של העיתונות המעורבת - יורם פרי
 ישראלים בכפר הלוקאלי וככפר הגלובאלי: הזהות הלאומית במבחן הגלובליזציה
 והרב-תרבותיות בעידן התקשורת הרב-ערוצית - הלל נוסק וחנה ארוני
 אוקטובר 2000 - אוקטובר 2001: הקהילה היהודית המדומיינת בשבועוני
 החדשות של צרפת - שמואל טריגאנו
 מדיניות תקשורתית בעת מלחמה וטרור - מלחמת לבנון השנייה - זאב סגל
 קשר לספרים
 קשר למחקר

חופש הביטוי והעיתונות: דברים בערב הוקרה למר שלום רונפלד
 - מאיר שמגר
 "נשיא על הכוונת": הפארנווערטס כמקרה מבחן למגבלות התיקון
 הראשון' - אהוד גורני
 העכבר העירום הוליד הכרה מוגבלת בחופש הסאטירה - זאב סגל
 בין ליריזה למיידנק - יוסף גורני
 ייצוג השואה בעיתונות של ארגונים ציוניים בארץ-ישראל ובארצות הברית
 בשנים 1945-1948 - ליאת שטייר-לבני
 אלתרמן והתקשורת - מרדכי נאור
 כתבי-העת העבריים הראשונים של ההשכלה העברית: המעבר מהמאסף
 (1783-1811) לכברתי העתים (1820-1831) - משה פלאי
 הסאטירה נגד האוטופיה: גירוייה בהרב (באגרום) והמניאק שלו - יעקב שביט

בשער קשר: היום
 היום - עיתון "עממ" ו"אובייקטיבי" - גדעון קרץ
 היום - ימים ראשונים - דוד טל
 ללכת בשביל הזהב: מיכל כהן, אברהם ווסמן והאיראלי המחודש, תרל"ו-תרל"ז:
 1876 - דן גלעזרי
 בין סנצורה לפוליטיקה: העיתון דואר היום ומאורעות 1929 - עוזי אלידע
 עשור לרצח רבין: "מה ירנו של מסייע לארבי מסיבות אידיאולוגיות" - עיתוני
 חב"ד במאבק נגד רבין - אורלי צרפתי
 "עושים טלוויזיה ישראלית" - דיונים לקראת כינון טלוויזיה בישראל,
 1948-1968 - רנה וינקלר
 תהליך האמריקניזציה בתעמולת הבחירות בטלוויזיה בישראל - ברוך לשם
 קונפליקטים בשיח, שיח בקונפליקט: וכחות בשיח תוכנית מלל בישראל -
 מיכל חמו
 קשר לספרים
 קשר למחקר

